

Jörlin, Engelbert

Swenska Trägården. I-III. Lund 1796.
121+(7) s.+ 2 pl.

- I. Swenska Köks- och Krydde-Gården... 3upl
S.3-68.
- II. Swenska Fruckt-Trägården... 3.upl.
S.69-96.
- III. Swenska Blomstergården. 2.upl. S.97-
113.
Bihang til Swenska Trägården. Lect.
Stridsbergs Humlegårds Plantering.
S.115-121.

Feb. 1942.

Handwritten text on the spine of the book, likely a title or author's name, written in a cursive script. The text is partially obscured by the binding and appears to read:
Handwritten text on the spine of the book, likely a title or author's name, written in a cursive script. The text is partially obscured by the binding and appears to read:
Handwritten text on the spine of the book, likely a title or author's name, written in a cursive script. The text is partially obscured by the binding and appears to read:
Handwritten text on the spine of the book, likely a title or author's name, written in a cursive script. The text is partially obscured by the binding and appears to read:

1742

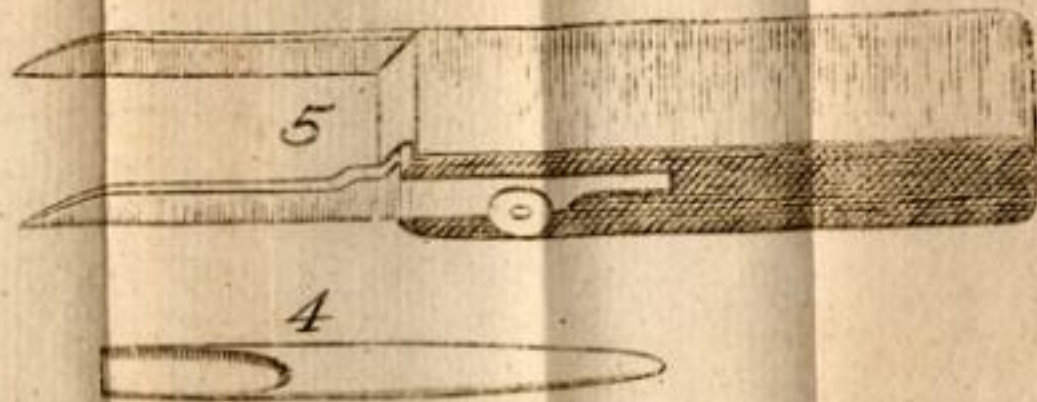
GADOLINSKA
BIBLIOTEKET

ÅBO AKADEMIS
BIBLIOTEK

Svenska Trågården.

Första Del.

Register.

A brodd = pag. 104	Fenkål = = 33
Allelejer = = 103	Fingerbår = = 104
Amarant = = 106	Fioler, åtta, blå = 107
Angelika = = 60	Klaske kurbitz = = 41
Anis = = 42	Fontenål ört = = 44
Aurikler = = 105	Frukt-Träd, bästa belä-
Balsamblad = = 104	genheten för en
Basilika = = 35	Frukt-Trädgård = 73
Björk at plantera til sugn	= = deras egentliga
i Trädgårdar = 94	Jordmon = = 75
Blomkål = = 8	= = Jordmonens för-
Blomsteravarter, mo-	bättring = = 74
del dertil: = III: 12	= = Jordblandning
Blomstervärtter 101-110	dertil = = 73, 74
= = Lökar = 101, 2	= = Planterings tiden 76
= = Rotvärtter 103-7	= = Planterings sättet 77
= = = Annuela 106-7	Frö-såning, anmärkning
= = = Perenna 103-5	derwid = = 45
= = = Buskar 108-10	= = som böra utfås om
Blåkål = = 6	hösten = = 115
Brunnkraffe = = 26	= = Årindringar om höst
Bråtkål = = 9	och winter såning 114
Brännerwin af Potatoes 48	Goshlands Roswor = 11
Bönor = = 44	Gråslök = = 62
= = Turkiska = 43	Grönkål = = 6
Cichorium = = 27	Gull lilja = = 102
Citron meliz = = 57	Gull blomma = = 105
Dagstol = = 103	Gurkor = = 36
Dampels-Blomma 101	Hafre-röt = = 18
Dragon = = 56	Heder = = 117
Drifbänk anläggning = 38	Humlegårds plantering 113
Druf-hvasint = = 101	Hwickål, Hufvudkål = 6
Eglantyr = = 108	Hwicklök = = 23
Endiven = = 27	Högstadsblomster = 103
Enoter-röt = = 12	Jasmin = = 108

Jn

Register

Indiansk kraffe = = 35	Råbl, Röd = = = 9
Jord gubbar = = 63	= = Savorj = = = 9
Jordmoss = = 50	= = Snitt = = = 9
Jord-nötter = = 61	= = Socker = = = 9
Jord-Påron = = 47	= = Sommer = = = 9
Jord-ärtstokcor = = 49	= = Winter = = = 9
Jfop = = = 59	Källarhals = = 108, 9
Jungfrun i det gröna 106	Källkraffe = = = 26
Kalabag = = = 41	Körsvel = = = 32
Kaprisol. = = = 110	= = Spanst = = = 53
Kardoner = = = 66	Lackfiol = = = 104
Keiserfrons = = 101	Laduk = = = 29
Kikärt = = = 44	Larwendel = = = 58
Kjöfsgårdens indelning 5	Liljor = = = 102, 4
= = för 2 årtiga värtter	Lins = = = 45
eller Plantæ Bien-	Lukt Lupin = = = 106
nes = = = 6, 28	= = art = = = 106
= = annuela värtter 29-46	Lök hwit 23 röd 23
= = Plantæ perennes 47-67	Mangolt eller Moldan 31
Koriander = = = 42	Marie Nycklar = = 105
Kron-ärtstokcor = = 65	Matledstråd = = 108, 9
Kraffe = = = 33	Mat-Rhabarber = = 67
Krum-Lilja = = 102	Matram = = = 104
Krusmynta = = 60	Meiram = = = 34
Kryparter = = = 43	Meliz = = = 57
Kummin = = = 13	Melon = = = 37 = 40
Kurbitz = = = 41	= = watten = = = 41
Kyndel = = = 34	Moldan = = = 31
Råbl, Blom = = = 8	Molla = = = 31
= = Brå = = = 9	Mongolt = = = 31
= = Grön = = = 6	Monkluswor = = 104
= = Hwit-Hufvud = = 6	Morgonstjernor = 102
= = Krus = = = 9	Morot = = = 13
= = Lök = = = 62	Munk-Rhabarber = 67
= = Råbbi of swanjord 9 10	Murgrön = = = 113
= = Röt = = = 10	Mynta, krus

Måster

Register

Rästerört, rot	= 61	Rosive-Röfsvel eller ros-	
Rakta Vigor	= 101	ve fara	= 12
Rattfiol	= 103	Romerst kamill	= 104
Rorlands Åkerbår	= 64	= syra	= 55
Rågliket, Borsst, Fiäder,		Rosenbuske	= 108
Kartusfer, Kinesf.	104	Rosenmarin	= 34
Deulering huru den för-		Rorkål	= 10
rättas	= 82 = 87	Räckenboll	= 25
= med drifv. öga	83 = 4	Rättiker, Radiser	= 22
= med sofvande öga	83	Röda hängklockor	= 102
Deuler knif	= 85	Rödbeter	= 21
= Penna	= 84	Rödlöt	= 23
= Dvistar at conferv.	84	Saffran, höst	= 102
Halstenack	= 15	= vår	= 101
Passians syra	= 55	Sahl eller Sahr	= 34
Peppar-Busse	= 108	Sallat	= 29
= Rot	= 55	Salsoff, mild hasterot	19
Perfilia, rot	= 16	Sa. via	= 60
Pil, Band-Korg: Popel-		Sammreblomma	= 106
Röd	= 95	Samoj kål	= 9
Pimpinella	= 57	Selleri	= 18
Pinges-Lilja	= 101	Senap, Engelsk, svart	45
Pioner	= 105	Skarlotten löf	= 63
Pompa	= 41	Skersmin	= 110
Portlak	= 30	Skjed-bet	= 26
Potåter	= 47	Skorzoner-rot	= 19
Prustrot	= 105	Smultren	= 63
Purio	= 25	Snöbolstråd	= 108, 9
Pästlilja	= 101	Endroppar	= 101
Radiser	= 22	Socker-rot	= 51
Raponsel-rot	= 20	= Irter	= 43
Ridarespåre	= 106	Solros	= 106, 7, 11
Ringelblomma	= 106, 7	Spanst körfvel	= 53
Rosivoer	= 11	= Syra	= 54
= Bortfästa, Wackla	12	Sparis	= 52
= sticl eller Sothlands	12	Spinat	= 30

Etich

Register

Stickelbår	Bustar at	Walmog	= 106, 7
få, Plantera	92, 93	Winbår, Winbårbustar	94
Sticl Rosivoer	= 11	Winruta	= 56
Stockros	= 107, 10	Winterblomma	= 105
Stormhatt	= 104	Winterkrage	= 26
Swårds Liljor	= 104	Winterkåbl	= 9
Syra, Passians, Rom	54, 5	Winterlöt	= 62
Sypref	= 104	Winter-Rapunsel	= 36
Syren	= 108	Dymning, Tråd-ymf	87-90
Tidlösa	= 102	Klyfsympa	= 81, 89
Timjan	= 58	Starympa	= 81, 87
Triangulera	= 81, 88	Starympa	= 81, 88
Trumpet-Kurbitz	= 41	Dymperar	= 91
Trådsalfwa	= 91	Åkerbår	= 64
Tulipan	= 101, 2	Åtta Blå fioler	= 105
Turkiska Bönor	= 43	Irter	= 43
Tusenstön	= 104, 5	Ornhångsblomster	= 108
Sörn-Rosor	= 108		

Register.

Botaniska Namnen.

Videsis Lin. Spec. plant

A bsinthium Abrot. 104	Calendula officinalis 106
- - ponticum 104	Campanula Rapuncul. 30
Achillea Ptarmica 104	Carum Carvi 13
Aconitum napellus 104	Charophyllum bulbos. 12
Alcea Rosea 107, 110	Chejranthus cheiri 103
Allium sativum 23	Chrysanthemum serotinum 105
Cepa 23	Cichorium Jothyb. et endiv. 27
Fistulosum 62	Cicor aristatum 44
Porrum 25	Cochlearia officinal. 26
Scorodopraf. 25	Armoracia 55
Scotopraf. 62	Colchicom autumnale 102
Mofcatum 63	Coriandrum fativ. 42
Amaranthus Candatus 106	Crocus Autumnalis 102
Angelica archangel. 60	- - vernal. 101
Aneth. graveolens 32	Cucumis sativus 36
Foeniculum 33	Melo 37-40
Anthemis Nobilis 104	CucurbitaCitrullus 41
Apium Petroselin. 16	Lagenaria 41
Graveolens 18	Pepo 41
Aquilegia vulgaris 103	Cyclamen Europæum 102
Artemisia Dracuncul. 56	Cynara Carduncul. 66
Asparagus officinal. 52	Scolymus 65
Aster Chinensis 106	Daphne Mezereum 108, 109
Atriplex hortensf. 31	Daucus Carota 13
Bellis Perennis 105	Delphinium ajacis 106
Beta vulgaris 31	- - Elat. 104
- - Cicla 31	Dianthus Barbat. 104
Brassica Botrytis 8	Carthof. 104
Capitata 6	Chinensf. 104
Gongyloides 9	Plumar. 104
Napobrassica 10	Digitalis purpurea 104
Napus 11	Erysimum barbarea 26
Oleracea viridis 6	Eryum Lens 45
Rapa 11	Erythronium dens canis 101
Sabauda 9	Fragaria vesca 63
Sabellica 9	Fritilaria Imp. 101
Bulbocodium vernum 101	Melagr. 101
Bunium bulbocastan. 61	Galantus nivalis 101
	Gla.

Register.

Gladiolus communis 102	Pastinaca sativa 15
Hedera Helix 113	Phaseolus vulgar. 43
Helleborus hiemalis 101	Philadelphus coron . 108, 110
- - Niger 105	Phyttheuma spicata 21
Helianthus ann. 106, 107, 110	Phlox divaricata 105
- - tuberosus 49	Pimpinella Anisum 42
Hemerocallis flava 102	Pisum sativum 43
Hesperis Matronal. 103	Poconia officinalis 105
- - triftis 103	Portulaca oleracea 30
Hieracium aurant. 105	Poterium sanguisorba 57
Hyacinthus Botryoides 101	Primula Auricula 105
- - Orient. 101	- - veris 105
Hyssopus officinal. 59	Ranunculus aconitif. 104
Imperatoria Ostruth. 61	- - Repens 104
Iris germanica, graminea, variegata 104	Raphanus sativus 22
	Releda Odorata 106
Lactuca sativa 29	Rheum Rhaponticum 67
Lathyrus odoros 106	Rosa Centifol. 108
- - tuberosus 50	- - Eglanter. 108
Lavendula Spica 58	Rosmarinus officinal. 34
Lepidom sativ. 33	Rubus arcticus 64
Leucosum æstivum 102	Rumex acetosa 64
- - vernum 101	Patientia 55
Lilium bulbifer 102	Scutatus 55
- - Calcedon. 102	Ruta graveolens 56
- - Candid. 102	Salix purpurea 95
- - Martag. 102	Salvia officinal. 60
Lonicera Caprifol. 108, 110	Satureja hortensis 34
- - Periclym. 108, 109	Scabiosa atropurp. 106
Lupinus luteus 106	Scandix Cerefolium 32
Lychnis calcedonica 103	odorata 53
Matricaria Parthenium 104	Scilla Italica 101
Melissa officinalis 57	Scotzoneria hispanica 19
Mentha crispa 60	Senecio elegans 106
Narcissus Poetic. 101	Sinapis alba 45
- - Pfendonarc. 101	nigra 45
Nigella damascena 106, 107	Silybrium Nasturt. aquat. 26
Ocymum basilicum 35	Sium Sifarum 51
Oenothera bienn. 12	Solanum tuberosum 47
Origanum majorana 34	Spinacia oleracea 30
Ornithogalum umbelat. 102	Syttinga vulgaris 108
Papaver somniferum 106	Tagetes Patula 106
	Tanacetum Balsamita 104
	Trx.

Register.

Thymus vulgar	58	Tulipa sylv.	101
Tragopogon porrifol.	18	Valeriana Locusta	36
Pratenfe	19	Viburnum, opulus	109
Tropaeolum Majus	35, 106, 7	Vicia Faba.	44
Tulipa Gefner	102	Viola odorata	107

Flora Macelli Hortensis.

Svenska
Röks- och Krydde-
Gården.

Innehållande.

alla de förnämsta i Europa brukeliga

Rål- Rot- Grön- Sallat-

och Krydde-Gårds

Matväxter,

Med deras odling och bruk

Sammanfattad

af

ENGELBERT FÖRLIN,

för detta Histor. Natur. Docens och Adj.

nu Rector Scholæ i Gøtheborg.

Tredje tillökta och förbättrade Uplagan.

Med Kongl. Maj:ts allernådigste Privilegio.

MMD 1796. Trykt hos Prof. Joh. Lundblad,

En Röks-Trågård bör inrättas uti 3:ne särskilda afdelningar; så at en innehåller endast Annuella Wårter: eller sådana, som årligen måste sås, och gifwa frö nästa höst, hwarefter roten genast dör ut.

Andra Afdelningen innehåller Bienna wårter; som också årligen skola sås; fastän de stå i 2 år, och endast rota sig på det första, men på andra året gifwa frö; hwarpå deras rötter äfwen dö.

Tredje Afdelningen bör innehålla Perenna wårter; hwilkas rötter stå i flera år, och bära fruct eller frö.

Tu-åriga wårter. *Plantæ Biennes.*

Grön-kål, Blå-kål. *Brassica oleracea viridis.*

Lin. Spec. Plant.

Behöfwer minsta kötsel, står ute til bruk öfwer wintern. Des odling är allmänt bekant. Egentliga Grön-kålen är sötare til smaken, och kål bättre wintern än den blå; och uppkommer på följande sätt: Plantera om våren et Sawoj Kål-hufvud hos en Blåkåls stäck, då säas af begge frö-stockarna dels Sawoj, dels och Grön-kåls frö, jemte en hop odugeliga plantor.

Hufvud-kål, Hwit-kål. *Brass. capitata.*

Sås i April, uti god frisk jord; och så snart plantorna säat 8 små blad, utplanteras de första gången 3 eller 4 tum ifrån hwarandra, på det deras stjekar icke måtte bli långa, i Maj på et fluggrift ställe, och derefter i Junio o. dentel. planteras i linier 2 och en half fot ifrån hwarandra; samt i torr-wäder wättnas några afsnar tils de slagit an, och begynna wåxa. Då uphöjer man jorden på bägge sidor i linierna omkring dem med en hacka; hwarmed jorden hålles fuktig omkring rötterna, och wårten ogentent befordras. Sedan hålles de rena från ogräs.

Obs. Hwit-kåls plantering berömmes: at jorden aldrig gödes med annan än Swin-gödsel, at plantorna före utplanteringen nedfattas 2 timmar i et embar

embar med watten och Hönse-gödsel, som en wålling tilhopa rörd, at de strax efter sättningen en gång wättnas, men sedan icke mer. *K. W. Ac. D. 1755. p. 195.*

Annmärkn. Hwit-kål äskar en god Ler-jord til grund, och det påstås af andra, at Håst-gödsel är dertil den aldrabästa, då jorden plöges eller grafwoes sent om hösten, och håst-gödselen estwen då utbreddas tre twärfinger tjockt deröfwer, som ligger orörd til samma dag om våren, man skal grafwa Hwit-kål landet; samt at ingen Kål-mäst då skal triskas derpå; häst om fröet legat i hop med Hwit-löl öfwer wintern.

At få godt frö; så utwåljter man i November några af de bästa Kål-hufvud, tager dem up ur jorden, hänger dem i stjekar under et skjul, 3 eller 4 dagar, at det emellan bladen besintel. watten må utrinna; och sedan planterar dem nära intil et plank eller wägg, på en uphögd säng, wäl djupt med halfwa hufvudet ned i jorden, samt högar sedan jord omkring hufvudet, at hon står öfwer det samma. Skulle en sträng winter infalla, så betäckes altsammans med Erthalm (Ene, eller Granris).

Nästa wår stjuta de starka blomstänglar, som måste bindas med störrar; och under blomningen wättnas, i stark torka och hetta en gång i weckan, och agtas för foglar med et öfwerhängt nät. När frön äro fullmogna, afstärkas stänglarna, torkas, och frön uttröskas, som förwaras i påsar. På samma sätt kunna och Passernacker, Morötter Rotper-

filia, Rødbeter, Kål Rabbi, Stick-rosivor ic. utplanteras til fröafwel för nästa våren, allenast stället är höglände, och rötterna väl öfver-lupas före vintern, samt afhöljas om våren, efter frostet.

Blom-kål. *Brassica Botrytis.*

Blom-kåls frö säs i April på drif-bänk, med fönster eller popper öfver, såsom Tobaks-frö. Sedan planteras de uti 3 quarters affstånd på varmt ställe. När dessa plantor äro uttagne, kan man så strax mera Blom-kåls frö i samma bänk, som blir färdig wid Michaelis tiden. NB. Man kan och hafva Blom-kål i Martio eller April, om fröet säs tillika med Melon-kärnar, i Januario; och utplanteras med Melonerna, i samma bänk; och när de ej längre der få rum, måste en annan ny bänk vara färdig at flytta dem uti, med fönster öfver, som flitigt wattnas. Brukas stufwad med grädda och mjölk, samt på kött och i soppor.

Blom-kål trifs bäst i fet, suftig lerjord och fluggo. Den sist planterade om sommaren som ej hin- ner til huswud, eller halswärt, uptages med rötter- na om hösten, nedgraswes i jorden, eller plan- teras såsom hwit-kåls fröstäcker, til nästa vår, då de gifwa frö. De som graswas djupt i jorden, up- tagas och utplantas til frö nästa våren. Brodberg
P. 83.

Winters

Winter-kål, Sarrow-kål. *Brass. Sabellica, Sabauda.*

Emedan desse bliwa bättre sedan de sätts frost, så nyttjas de til winterbruk. De säs i April, och stötas såsom hwitkål i allmänhet. De trifwas bäst på öppet ställe, utom träd och buskar; men på in- neslutet läge, lida de alt för mycket af maskar och insekter.

Sarrow-kål nyttjas på lika sätt som hwit-kål, men är både finare i smaken, och tål mera köld än den hwita.

NB. Här gifwas många flera förändringar och namn på Kål såsom Smit-kål, Krus-kål, Röd kål, Socker-kål, Brå kål Sommar och Winter Sarrow-kål; som alla äro varieteter af föregående, upkomne af olika climater och jordmon, och odlas såsom Huswud-kål i allmänhet. Hwaribland den röda Huswud-kålen brukas i synnerhet til Sallad söndersturen, och ätes med olja, ättika och peppar.

Kål-Rabbi (öfwan jord). *Brass. Gongyloides.*

Säs i April i en lätt och frisk jord, och då plantorna äro finger långa, så utplanteras de på et fluggerikt ställe 2 fingers längd från hwarandra och wattnas tills de slagit an, samt hollas rena från ogräs. I Junio måste de endteligen ordentel. ut- planteras 2 fot i fyrkant ifrån hwarandra, samt wat- nas til des de wäl anslaget; och efter som de tilwäxa

H 5

up

uphöjes jorden omkring dem med en hacka. Det måste den florrunda delen af stocken, som brukas til mat, icke aldeles öfverhöljas med jord. Följan vinter är han åtelig, och brukas i sunnerhet på Soppor och stuwade kött. Då Kåras kulorna af, och förvaras til bruk i Källaren uti sand. Til frö uptagas några om hösten med rötter, sättas i Källare uti torr sand, och utplanteras om våren. Kan och kupas, och så ute hela vintern på sitt ställe.

Rot-kål, Kål-rötter. Brass. Napobrassica.

Han sås i början af Maj och utplanteras wid Midsommars 2 fot i fyrkant ifrån hwarandra, hwar efter jorden krattas intil rötterna, efter som han växer i högden. Wid Michaelis plågar han måst sått sin fulla storlek, och är sedan hela vintern brukbar. Man kan och så honom gles på stället, der han skal stå oöplantad, på återfält, då kålen är et förträffligt foderbete, i sunnerhet för Får, och rötterna tjena til at göda Ewin och Boskap. I öfrigt brukas den såsom näst föregående.

Obs. 1:0 Somlige kalla och Kål-rötter för Kål-Kabbi, eller Kål-Kabber; men orätt.

Obs. 2:0 Rot-kåls frö kan sås om hösten och rötterna stå ute i jorden öfver vintern och ej frysa serdeles då de kupas. Starkt koka och med spadet krosade til en wälling, med hackelse, är förträffligt för mjölke-kor.

Ros.

Roswor Brass. Rapa.

Sås i Maj på en lätt, lös, och wäl djup, men icke fet åker. Frön sås ganska tunt, och nedhärwas: hwarpå åkren med en wält ö werfbräs. Då Rosworna ester 10 eller 14 dagar upkomma, äro de i stor fara at förderwas af jordflugor, så at åkren ofta måste å nyo upföras och besås med nytt Rosfrö. At förekomma dessa jordflugor: så är bäst at blöta fröet förut i watten, hwaruti pulveriserad swafwel blifwit inblandadt, förän det sås; samt förut lägga hwißlöf ibland fröet hela föregående vintern; hwilket och brukas med Kålfrö, at fördrifwa jordslöppor, såsom och at fölla sot öfver frö bänken.

At få godt Rosfrö, så utplanteror man et ontal bästa Roswor 1 aln ifrån hwarandra, och håller jorden emellan dem ren från ogräs tills de med egna blad täcka henne. Sedan måste frö, stånglarna noga agtas för foglar, och när frön äro mogna af Kåras de, torlas i Solen, uttröskas och förvaras. Ätas både koka i soppor, stuwade och stekta.

Stick-Roswor, Gothlands Roswor, Brassica Napus.

Är sandblandad jord och blir deri stor; är bättre i smaken än andra Roswor, och växer wilde på Gothland: men brukas mera utomlands än hos oss: särdeles i soppor. Sås i Trågårdar eller på återfält, och stötas lika såsom Roswor i allmänhet.
Noten

Roten är aflång såsom Morötter. De kallas också Marißa eller Doerråldsa Roswor. Stuwade ätas de jämwäl såsom Sparris.

Not. Säs fröet 3 veckor före Michaelis, står det rötter före wintern, går i Frö-skielkar om våren och ger mycket frö. Bäst säs hon på trådes jorden i Julio eller midt i August; ty hon blir färdig på 6 til 8 veckor. Ralkoner, Höns och alt fjäder-så älska wårten. Kan äfwen beqwämt säs strax efter uproct bör och hampa; då hon endast behöfwer hartwas ned.

Roswe-Rötswel, Chærophyllum bulbosum.

Säs om hösten första gången, och får sig sedan sjelf, samt behöfwer ej annan störelse än förtunnas och rånfas från ogräs. Hennes knolliga rötter brukas til Sallad, liksom nästföljande, eller kokas på kallfött. Hon äskar fuktig jordmon. Roten står ute i jorden hela wintern; men upgrawes bittida om våren, innan hon går i stielk; och gifwer, i Ssterrite och Wien, den första Wår-Sallad. Haller. Jen. Rup. 283.

Enoter-Rot, Oenothera biennis.

Hon kan säs både höst och wår. För sina rötter, (hvilka såsom Selleri, Påras i Riswor och ätas rå med olja och ärtika såsom Sallad, eller kokas i föttfopper) säs hon Maj (eller helt tidigt om våren) och förtunnas sedan hon upkommit, men icke omhyttas. Hon kommer bäst up af frö, då de säs om hösten,

hösten, eller så snart de mogna; ty således får hon sig sjelf, alt framgent. Såsom köks-wårt fordrar hon aldeles lika störelse med Raponzel eller Campanula Rapunculus.

Rummin. Carum Carvi.

Fröns bruk är allmänt bekant. Sjelswa örten är hela föråret, til des han stuter frösjelf, ganska god och angenäm til all slags grönkål; och roten ätes i Engeland, såsom Morötter och Palsenater, innan hon gått i stielk. Hon säs om hösten, och går nästa år i blomma och frö. Et slag Rummin har rötter såsom Knoll-Selleri, hvilka brukas til Sallad. Har man affigt på sjelswa Rot-wårten, så bör hon säs bittida om våren, och uptagas före blomningen. Eljest säs hon bäst, så snart frön äro mogna om Sommaren. Då stuter hon brodd före wintern. Sjelswa örten är förträffelig för mjölke-kor.

Moröter. Daucus Carota.

De äska en djup, warm, lätt sandig jordmon, som är graiwen två spadetag djup. De böra ej säs på nngödd jord, utan på sådan, som åtminstone et år förut varit göddlad.

Obs. Morötter kunna säs i Julio, och sent om hösten, straxt före frosten, samt om våren i April.

Frön blandas med torr sand, säs i stilla wåder och nedharkas. Då de fått 4 blader så rånfas de med

med en hacka från ogräs, och förtunnas, så at de ej stå tätare än i quarter; hwilket åter förnyas 3 eller 4 weckor derefter, samt tredje gången en 5 weckor å nyo igen.

Då Morötterna om hösten upptagas, så wäljer man några af de största til Frö-afwel; hwilka förs waras til wären, och utplanteras en half ala ifrån hwarandra i tvärlin, och rensas från ogräs. När frön äro wäl mogna så afföras de tillika med fransorna (umbellæ), på hwilka man låter frön sitta tills de skola sä, och uphänger allsammans i en pose, at torkas.

Obs. De frön som straxt uttröskas, duga ej längre at så än nästa år, men de som sitta på sina fransor förwarade, hafwa dugat til utsäde 3 år derefter.

Morötter säas också på åkerfält til foderbete, då en sådan åker plöges djupt om hösten och ryggas; och åter om wären, så snart jorden tillåter, plöges wäl, och härwas slåt; hwarpå fröet säas, blandat med sand, och åter lätt nedharwas. Til detta bruk öfwerträffa Morötter Koswo-sädd; emedan de söda både Håstar, Får och Boskopen makolöst, samt sjelfwa rötterna tjena til at göda Swin och Orar; och de som lömnas at stå öfwer wintern, gifwa om wären et tidigt bete, förän annat gräs är framkommit.

Obs. Man kan så säd på samma åker med Morötterna och sedan hon är inbergad, låta swinen uprota rötterna och göda sig sjelfwa.

Mo

Morötters bruk är år mångfaldigt; de kokas i kötesopper, och stufwade ätas både med siff och kött, riswas til kakor m. m. Håstar, Orar, Får södos och gödas med dem söndersturna i hackelse, samt Swin och Gås lika så, då de gifwas dessa sönderhackade och kokta, såsom ock åt mjölkekor, hos hwilka både topp och rot förträffeligen ökar mjölken.

Risna på risjårn och saften deraf utpräskad, med siften watten blandad, wäl och jämt wid sakta eld kokad; ger en god sirap.

Palsstenack, Pastinaca festiva.

Sås bittida om wären uti en djupt grafwen fet och lös jordmon. Kunna och säas tillsammans med Morötter. Då Palsstenackerna äro något upwyrne, måste de förtunnas med en hacka, til 10 eller 12 tum ifrån hwarandra, och med det tillfället alt ogräs borttogas, och samma rensning 3 eller 4 gånger förnyas om föråret. Sent om hösten upgräwes en del til winterbruk och förwaras i källare i torr sand, sedan hjertlösiven äro affsturna, hwaraf roten ej kan gro til stjelt; men de som stå ute i jorden, äro de bästa nästföljande wären, samt tilwåra äfwen under sjelfwa wintern, som är något särdeles och swanligt.

Til Frö-afwel utwälsjas de största och bästa rötter, som utplanteras särskilt helt bittida om wären, 2 fot ifrån hwarandra, der de stå i lugn för Starpa vindar, som lätt kunna afbräta deras långa stjeltar. I torra wätnas de 2 gånger i weckan, och hållas rena

rena från ogräs. Vid början af September, då frön äro väl mogna, afläras hela fransarna med fröet, som stickas in i posar, hängas up och torkas mot solen, och förvaras såsom Morots frö. Fröet duger sållan öfver et år.

Obs! Palsfenact må ej säs på nygödt land utan 2 och 3 år efter gödningen. De kunna säs i Julio, Decemb. och April, och komma öfverens i bruk och nytta med Morötter.

De öfverträffa både Morötter och Roswor til at föda och göda Boskap, Swin och Får med särberakade rötterna samt med gräset. Reichart. Hos Kor ökar hon mjölken, både med löf och rot. Confer. Art. Jungs Husbandry.

Persilja. *Apium Petroselinum.*

Frön säs bittida om våren i April, emedan de ligga måst en 6 veckor innan de gro. Och som det faller mycket beqwämare at skära och rånja henne från ogräs då hon står i rader eller ränder, så kan hon säs i kanterna omkring andra Trödgårds-sångar.

Persilja kan säs om Höst, winter och vår; och rötterna stå i jord öfver wintern. Reich.

Rot-Persilja säs öfwen så bittida om våren i god jord, och då plantorna tilwäxa, så förtunnas de öfwen såsom Morötter med en hacka, til 5 eller 6 tum ifrån hwarandra, hvarmed tillifa ogräset bortrensas.

rensas. I Julio kan man redan uptaga henne til mat, då hon tokas såsom unga Morötter. I September får hon ofta storlek med en medelmåttig Palskemacka, då hon står i god jord, och väl glesk.

Obs! At erhålla grön Persilja frisk hela wintern; så bäras hål rundt omkring på en sjerding, i flera omlag, eller från botten up mot brädden; hwarpå man begynner nederst, och sticker Persilje-rötterna in i hålen med topparna utom sjerdingen, och folter så suktrig mylla öfver rötterna hwarstals, tills han är full med rötter och jord. När då frosten kommer, så lystes sjerdingen ned i källaren; som grönskar hela wintern. Men wil han möglas, så lystes han up i solsten, på milda dagar.

För Får är en nödvändig sak, at hafwa et stycke åker besädd med Persilja, at släppa dem in til at beta 2 gånger i weckan, en eller två timmar, men et sådant jordsstycke måste väl aftas för harar, som söka dit från alla kanter, och i grund upåta Persiljan. Rot-Persiljan ger och frö nästa år, då rötterna läggas i torr sand uti källare öfver wintern, och utplantas i lös jord om våren.

Obs! I brist af Källare kunna Morötter, Palsfenacter, Persilje-rötter ic. förvaras friska til våren, i en grop i jorden, som upgrafsnes i all djup och bred, och fylles med rötter, hwaröfver den upgrafna jorden upkastas som en kupa, eller på längden såsom en Kyrkogårds gras, rygas och tillappas, såsom et tak.

Selleri, *Apium graveolens*.

Fröet säs bittida om våren uti en fet och fuktig jord, som jemt wättnas, och när planterna nog upwuxet, så utplanteras de radewis 8 tum ifrån hwarandra, hållas sedan rena från ogräs, och endteligen höjes jorden intil rötterna, då de nästan fått sin fulla storlek. Rötterna uptagas och förwaras i källare öfwer wintern; som brukas rå i skifwoe til sallad, kokade på kött och ärter soppor, och stuswade med färst gadda och höns, samt i små tårningar på sill-salat. Fina toppen kokas också i soppor både grön och torkad.

Til Frö utplanteras rötter bittida om våren uti fet och fuktig jord, en fot ifrån hwarandra; och sedan sästas fröstänglarna wid kappor, at de icke af winden brutas, wättnas ofta i Julio då frön begynna bildas. Då fröet är moget, skaras stjellarna af, bredas ut på kläde mot solen, at wäl torkas, och fröet utnuggas, at förwaras i tørt rum. Frön kunna också utsås om hösten, som i wisja årsmoner gifwa större rötter följande året, än de som säs om wären; och roten tål stå ute i jorden hela wintern öfwer.

Hafre-rot, *Tragopogon porrifolium*.

Frön säs bittida om våren uti ränder 9 eller 10 tum ifrån hwarandra. Behöfwer sedan ingen annan skötsel, än at de upkomne plantorne sörtunnas med en hacka, så at hwarje står 6 tum ifrån
annan

annan i linien, och ogräset tillika förstöres. De böra icke omplanteras, hwaraf de bli mindre til wärt. I lätt och ej för torr jord blifwa rötterna redan före wintern nyttige til mat. En del uptagas sent om hösten til winterbruk och förwaras i källare, men de som stå ute wintren öfwer, blifwa följande wären, så snart de gå i stjell, odugelige; hwaremot samma unga skott, då de äro 4 eller 5 tum höga, afskras wid jorden och brukas såsom Sparis. De öfriga lämnas til frösamling, hwilket dageligen måste uppafas och asplockas ester som det mognar; ty annars blås det bort med winden. Roten brukas til mat på flera sätt. Kokad i soppor och stuswad ätes den som Sparis.

Wild Hafre-rot, Salsofi. *Tragopogon pratense*.

Denna odlas och brukas på samma sätt som den föregående. De äro åtskilde dermed at den förra har blå eller rödaktig blomma, men denna gul, den förra har mycket tjock stjell tätt under blomman, men denna en jämn stjelle. Den förra finnes icke wildt växande, men denna öfwer hela Rifet. Linnæus undrade detsföre, at icke denna nyttiga och smaketliga wårten finnes inflyttad i alla våra Trädgårdar. Hort. Cul. p. 12.

Scorzonner-rot *Scorzonera Hispanica*.

Hennes frö säs bittida om våren i April på en djup lätt och god jord. Västa sättet är följande:
B 2 Man

Man gör efter följande små säror, en fot imellan hwarandra, strör Fröen i samma säror och betäcker dem med et halft tum's jord; förtunnar sedan de upgående plantorna hwarest de stå förtätt uti raderna, åtminstone til 6 tum ifrån hwarandra, med en hacka, hwarmed tillika ogräset utrotas. At så frön, och sedan utplantera plantorna är icke så godt; ty rötterna brytas deraf, och blifwa hindrade och mindre i växten.

Rötterna tåla at stå ute hela vintern i jorden, at uptagas efter behof, hvilka äfwen brukas såsom Sparis; och kokas i soppor. Insyltas också med socker eller honung, såsom Ingefära.

Scorzoner-roten står i flera år, och är lika god til mat, sedan hon gifwit blomma och frö; hon tar företrädet fram för alla andra, med sin angenäma aromatiska smak; men fins ännu intet i våra Trädgårdar eller kök; utan ligger på Apotheken.

Til Frön utväljer man några de starkaste stånden uti raderna, och binder dem wid köppar. De blomma derpå i Junio, och gifwa mogna frön wid början, af Augusti som efter hand måste uppasas och asplockas, på lika sätt som föregående Hafre-rots frö.

Rot-Raponsel. Campanula Rapunculus.

Des frö säs i Majo på en stuggrik sång, och när plantorna äro i tum i växt, så förtunnas de med

med hacka, liksom rödlök, til 4 tum ifrån hwarandra, och ogräs bortransas med det samma: som åter förenhas en och annan gång. Mot vintern blifwa rötterna äteliga, såsom rå i Sallad, eller kokta såsom Sparis. De duga sedan til nästa våren, då de gå i stjälk, gifwa flockformiga blommor i Julio och mogna frö om hösten, som förvaras at så. Är en delicat rot, som ännu icke kommit til bruk och nytta i våra Trädgårdar.

NB. *Phyteuma spicata*, sådd om om hösten kommer bättre up än om våren. Roten odlas och nyttjas til alla delar såsom *Campanula Rapunculus*. Walter. Lueder p. 247.

Rödbeta. Beta Vulgaris.

Den fordrar en djupt grafwen, lätt och lös jordmon; ty elsest blifwa rötterna mindre i godhet och storlek. Den säs af frö bittida om våren, så snart jorden är löcker, icke förtätt; och så snart plantorne fått 4 blader, ransas ifrån ogräs med en hacka, och förtunnas åtminstone til et fots afstånd ifrån hwarandra. Hösten och hela vintern öfver äro rötterna brukbara, at uptoga på stället, men blifwa om våren, då de gå i stjälk, träaktige. Man låter då några stå på stället til frö, wid hvilka sätas fasta pålar, at fastbinda fröstjellarna med bast. I September plågar fröet bli moget, då stjellarna aspåsas, läggas ute at torkas; frön uttröskas, ransas och förvaras.

Not. Både löf och rötter söda Bostapen. Bladen brukas til Grön-kål; roten hackas i Blå-kål och hela wårten är förträffelig för mjölkfeor. Swin äta både blad och rötterna. Kan och säas både om wåren, i Julio, och sent om hösten.

Råttikor. Raphanus sativus.

Råttikor varieta på 3 sätt, och äro antingen Sommar-Råttikor, som ofta gå i stiel och frö första året de säas: eller Winter-Råttikor, hwilkas rot är utan til svartstimmig och mera storp; och lång-Råttikor, med rötter som sticka up öfwer jorden.

Råttikor och Radiser säas tid efter annan, allt ifrån wårens första början, efter som man wil nyttja dem spåda til dageligt bruk. Så snart de fått 5 eller 6 blad, måste de med en smal hacka förtunnas til 3 eller 6 tum ifrån hwarandra, hwarmed tillika ogräset törlöses. Til Frö a'wel utwåljer man et stycke wål omgröfwet lond, urtager och omplanterat i Maji, de största Radis-rötter, 2 fot ifrån hwarandra uti linier, af halfannan alns mellan rymd, och håller dem fuktiga tills de slagit an. Sedan fördras de ej mera stöfvel, än at hackan håller dem rena från ogräs tills de sielswa flyta jorden. När frötiderna blifwa hwhita, måste de noga oqtas för foglar, och då fröet är fullmoget afstärkas stånglarna, torkas i solen, utnuggas, och fröet förwarsas noga för möß. Råttikor och lång-radiser odlas alla på lika sätt.

Obf.

Obf. Raph. sat. gongyloides. Lång-råttikor äro de största och bästa, ofta til 8 markers wiagt; trifwas bäst uti en ogebb mulsblandad lös och fuktig lerjord. R. W. Acad. Handl. 1767. p. 124. Stora råttikor, sturna i bitar och blandade i askan som läggas på bytan, bleker och gjör linne mjölet hastigt hwhitt.

Hwit-lök. Allium sativum.

Utplanteras lätt af sina i toppen sittande knoppar, så wål som med rötter, hwilka sättas tidigt om wåren 4 eller 5 tum ifrån hwarandra, och sedan rånas från ogräs. I Junio gör man en knut af alla löfwen i hopa samlade, på hwort stånd, at de icke måtte wåra i högden til frö; utan få stora rötter; och när löfwen begynna förfälla, få uytagas lökarna, och hängas i tørt rum til winterbruk. Brukas måst til Medicin och huscurer, at intogas mot Colik, matkar hos barn m. m. samt utwårtes, stekt i eldmörja, och het struken på lif-tornar, &c. Den kokas också i åtter och kål, at förtaga wåder; men ingendera få antingen lukt eller smak af honom. Söndersturen Hwit-lök lägges ibland Kål- och Ros-frö öfwer wintern, at fördrifwa loppmasken från plantorna; hwars lukt han icke tål.

Röd-lök. Allium Cepa.

Sås ganska bitida om wåren af frö, på en wål gröfwen och sin krattad set fång, eller lös och

B 4

låter

lätt jord, i torr wäder. Wid 6 weckor derefter plåga lökarna, wara så upworne, at de med en smal hacka 2 och et halft tum bred, kunna rensas; dock i torr wäderlek; då alt dem emillan besinteligt ogräs warfamt borttoges, och tillika lökarna så förtunnas, der de stå förtåt, at hwarje får åtminstone 2 tums rum. Detta arbete förnyas en 5 weckor derefter, då äfwen lökarna förtunnas til en twärhands afstånd; och tredje gången en 6 weckor derefter, då lökarna förtunnas til 6 tums afstånd. I August plågar löken wara fullwuxen, och märkes deraf, då fenen sörfaller och wifnar. Lökarna måste då uptagas och wäl torkas och wändas, innan de nedläggas öfwer wintern. Man binder lökarna på halm-reper, som uphängas i torr rum eller källare; de kunna också läggas uti et nät, som hänges up wid sidan i en skorsten, eller nedläggas i torr aska öfwer wintern.

Til Frö-stånd utwärljas om våren de största och bästa lökar, som utplanteras eiter snöre i en 6 tums djup lära, 9 tum i afstånd från hwarandra, och en fots bredd emillan läroarna. En 4 weckor derefter plåga de upstjuta fröstänglarna, som alt jämt ränfas från ogräs; och när de i Junio wisa blomknoppar, sästas med bast wid nedsatte läppar. När fröknopporna swartna, och begynna spricka om hösten, är tecken til fröns mognad. Huswuden skaras då genast af, som annars lätt spilla sina frö; torkas under tak emot solen, då fröet lätt utklappas, ränfas torkas ån en dag mot solen och förwaras.

Ryska

Ryska eller Egyptiska sorten får ofta en löf som en liten roswa, hwilken nedlagd i ättika uti en stenkruka på någon tid, at skarpheten ofgår, gifwer en ganska angenäm smak.

Purio. Allium Porrum.

Purio säs och skötes på lika sätt som föregående Rödlok. Men Purio löken tål stå ute öfwer wintern, derjäre går det mycket lättare, at förmera honom genom lökar eller rötterna, som utplanteras i Sept. en half fot ifrån hwarandra, ån med frö. Den som wil dageligen sönderkarfwa Purio och blanda i maten åt Kalkonungar, behöfwer ej mera alt det wanliga kinkuga klesf wid deras upfödande, hwarföre mängen ledsnar wid dessa nyttige kreatur.

Räckenbäll. Allium Scorodoprasum.

Denne tål hela wintern stå ute. Den är of lätt at plantera, så wäl med rötter ur jorden, som med de i toppen wärfande knoppar: de sättas 4 eller 5 tum ifrån hwarandra, och hållas sedan rena från ogräs.

Den toges ej för up til winterbruk, ån då fenen förwifnar; och wid samma tid bör utplanteringen se för nästföljande år; emedan han wil plantaras om hösten, om lökarna skola få sin tilbördliga storlek. Brukas i Asia-mang, och stäckas i lam-lår, när de stekas; samt på Raguer.

B 5

Sted.

Skedsört. Cochlearia Officinalis.

Växer wildt, och är lätt at plantera til Sallad och gröna saster. Väst är at så henne om sommaren eller hösten, sedan frön mognat, på en fuktig eller fuggrik säng, då hon blir brukbar nästa våren; men om våren sådd, går hon ej wäl up och blir senare nyttig. Så snart frön mognat, dör örten. Man kan och och låta henne så sig sjelf på stället.

Källkrasse, Brunnkrasse. Silybrium Nasturtium aquat.

Är både god och hälsofam, at bruka spåd til Sallad, der hon fins wildt växande. Men i trädgård kan hon ej fortplantas; emedan hon ej växer utan i källsprång och deras watern-rånilar. Ät et blodrenande fjöbjujgs gräs med Cochlearia i gröna saster.

Winter-krasse. Erysimum Barbarea.

Fröet sås i Julio eller August til winter-sallad, så snart det är moget, der hon skal stadigt blifwa stående, och gifwa då ifrån Novemb. in mot våren rikliga unga plantor til Sallad, som kunna upstickas. Hon trifs allestädes, och man behöfwer endast lämna henne et rum at så sig sjelf uppå, utan vidare besvär. Men sås hon om våren så kommer hon knapt up.

Ticho;

Cichorium och Endiven. Cichorium Intybus & Endivia.

Begge sås af frö til Sallad. Cichorium Intybus växer allmänt wild i de södre Swenske Provincer, får sig sjelf om hösten, och perennerar. Men Endiven måste sås om våren: och sedan plantorna omskötas på en tilredd säng, uppå hwilken dragas linier efter sadret, och en fots bredd mellan hwarje linea. Endiven planteras då i raderna, en 10 tum ifrån hwarandra, wattnas och rånas från ogräs. Så snart de äro nog stora, knyts alla bladerna tihopa i toppen med en tråd eller bast, tid efter annan, tills de blifwa bleka och mörka til Sallad. Men oblekta kokas de såsom Spenat.

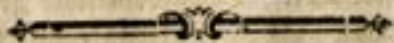
Ät så dem snart blekta, hjälper om de ihopknutna i toppen, genast kypas med jord, eller öfverhölljas med ren sand högt uppå wårten. Endiven borde wara mera allmän i Trädgårdar, såsom båda angenäm och storvärt. Trädgårdsmästare göra 2 slag af et. Den löper stundom i frö första sommaren, hwar efter roten dör, och den kalla de Sommar-Endiven: men andra warieteten, som ordentel. nästa året går i stjelf och frö, kallas Winter-Endiven: hwilken och merendels tål våra wintrar, fast Linnæus säger at han dödde i Uppland. Hort. Cul. p. 14.

Til Frö samling, lämnas i raderna, eller utplanteras i linier, en och en half fot ifrån hwarandra, några stånd, om våren innan de fjuta stjelf och

och bindas sedermera wid kappor at vinden ej afbrö-
ter dem, samt hållas från ogräs, tills frön äro mogna,
då sijelkarna afläras och bredas ut på kläde, mot
solen, til estertorkning. Man får ej wänta tills alla
frön äro mogna; ty då skulle de först mognade falla
ut och förfyllas.

Cichor. Lutybus är också nyligen kommen i bruk,
i stället för Caffé: hwar till rötterna upgrafs i för-
sta wären eller senaste hösten, torkas, sönderkafsas,
brännas, malas och kokas såsom Caffé-bönor.

Eswen så berömmes *Leontodon Taraxacum*
för bästa Caffé, som fins i Sverige, då roten stä-
res i dubbelt så stora bitar som Caffé-bönor, brän-
nes i öpet låg till mörkbruna, malas och kokas som
Caffé, och klaras med sijstin.

An-

Annuela Wårter.

hvilkas rötter dö hwarje winter, sedan
de gifwit frö och måste sås
hwarje Wår.

Laduk eller Sallat, *Lactuca sativa*.

Sallat plågar sås tid efter annan om året. Man
börjar dermed så tidigt om wären, som årstiden tillå-
ter, och när plantorna upkommit, förtunnas de med en
hacka, som tillika förstör ogräset, til tio tum ifrån
hwarandra.

Deße med hackan updragne plantor, utplantas
då på en annan god fång 10 tum ifrån hwarandra,
och slå wäl an så länge de äro späda. Deße bekomma
wäl icke så stora hufvuden, såsom de, hvilka blifwa
stående på stället oomsfytte; men som de kryta sig
senare, så komma de wäl til post efter de förro.

Til frö utwålsjas de största, tåta och platta huf-
vuden. Wid dem sättas kappor, til hvilka de fast-
bindas; hwarefter de andre mellanstående efter hand
borttagas innan de begynna blomma. Frön sam-
las efter som de mogna, hvilket ej sker på en gång;
torkas sedan wäl, uphängas och agtas för möß.

Brukas

Drukas allmänt rå til sallat, kon och stufwas med mjölk, såsom hwit-kål, och fyllas. Kan och sås om hösten, som blir tidigare och söder sårdig nästa våren.

Portlaka. *Portulaca oleraca.*

Sås tid efter annan, allt som man wil hafwa henne spåd, uppå en lätt, fet och sammanblandad jordmon. Sedan behöfwer hon ej mera kötsel, än hållas ren från ogräs, och i förnycken torra wattnas en, två eller tre gånger i weckan.

Til Frö låter man en del stå orörda af första sädden, som då mogna och frön blifwa swarta, afstäckas, och utbredas på klåde til estermognad mot solen; sedan utklappas och gnuggas fröet ut, och ränfas medelst en sikt från smollet.

Spinat. *Spinacia oleracea.*

Spinat sås äfwen flera gånger om året, ifrån vårens början, en gång i månaden. Sedan planterna upkommit, förtunnas de och tillika ränfas med hackan, til 3 tums widd ifrån hwarandra. Sedan förtunnas de efter handen, som de uptagas til bruket, tils hwarje har 8 eller 10 tums rum; hwaraf han plågar wåra förträffelig stor i god och fet jordmån.

När

När frö-kärnorna begynna hwitna och mogna, måste hela stånden dragas up ur jorden, och utbredas några dagar i solen til at torkas, wändas och agtas för foglar; frön utklappas, ränfas och förwaras wäl för möjs. Drukas stufwad, samt til Buding &c.

Moldan, Mongolt. *Beta vulg. Cicla.*

Drukas i soppa och stuf-kål. Den sås tunt på lätt jordmån i April, och sedan plantorna upkommit och fått 4 blad, så förtunnas de med hackan 6 tum från hwarandra, och tillika ogräses borttages. En 3 eller 4 weckor derefter förnyas det samma, och plantorna mera förtunnas, ända til 8 och 10 tums ofstånd. Sedertmera aktar man dem för at frö och stäc af fröstjellkarne, utom några stånd til frö-samling, som såstas wid pålar, tils frön mogna, som ihopsamlas på lika sätt, såsom Rödbete-frö.

Han får sig nog sjelf på stället, och kommer då förr up nästa vår, men löper alt för snart i frö, och blir hvarken så mjör eller stor, som då han på förestående sätt stötes.

Molla. *Atriplex hortensis.*

Sås af frö, så wäl bitida om våren, som wid Michaelis tid om hösten; men så snart frön mognat: emedan höst-sädden blir åtminstone en månad förr brukbar til mat. De upkomne plantorne fordra ingen

gen vidare stöfvel, än förtunnas med en hacka til 4 tumms affstånd, då ogräset tillika lösriwes; som åter förnyas en gång i tort wäder, då de hunnit til 4 tumms högd. Bladen bli owanligen stora i set jord, då de så förtunnas, hwori deras godhet och består, då de ätos spåda. Til fröstånd lånmas några plantor stående; och när rødet är moget, affröres fröstjelfkarna, terkas vidare i solen utbredde på flåde; frødet utklappas och förworas. Rolla brukas såsom spinat; och måst i blåkål.

Rörswel. Scandix Cerefolium.

Sås först bittida om wären på et sukligt och fuggrikt ställe, och när frön äro mogna, sår den sig sedan sjelf, samt blir brukbar på stället olt framgent. Den fortplantar sig sedermera bättre sjelf, än då den lös; endast stället hålles rent från ogräs. Men wil man ha swa den i mängd, så tages och förwaras frö, at utsä olt framgent en gång i månaden. Brukas til Rörswel-kakor, i Blå-kål, m. m.

Dill. Anctum graveolens.

Behöfwer minsta stöfvel af alla. Så snart fröet är moget, sås det genast om hösten. Wår-sådet tyckas ej så wäl. Sedan den stutit i wårten, måste den förtunnas och rånfas med hackan til 8 eller 10 tumms widd. Sedan behöfs ej mera stöfvel. Den förökar sig sedan sjelf på stället; endast ogräset bort-rånfas med en hacka, och jorden hålles löcker. Men
til

til bruket bör den tagas, så snart frön äro bildade, och kraften är i örten. Frön brukas och i bröd, såsom kummin; men örten måst til Dill-kött, och i Grön-kål, samt kokas med särst sijt: lay, makris; åhl, hummer.

Senkål. Anethum Foeniculum.

Äskar en lätt och sandblandad jord; blommar i Julio, och frön mogna om hösten. Så snart frødet är moget är jämwäl bäst at sår det, som då kommer up dels om hösten och dels följande wären. Behöfwer sedan ingen annan stöfvel, än hållas rent från ogräs, och förtunnas der det står förtät.

Obs. Senkåls-frö bringas säkert til mognad, om rötterna upragas om hösten, förwaras i torr sand i kallare öfwer wintern, och utplanteras på wäl sandblandade sängar om wären. K. W. Nr. 5. 1753 p. 320. Frön brukas i bröd och brännewin och berömmes i spennerhet at stärka synen. Men brodden eller lös och stjellar gifwer en delikat Grön-kål, då de kokas dertill, liksom kummin-löfwer.

Kraffe Lepidum lativum.

Sås tid efter annan til Sallad uti små linier eller ränder nog tät, kommer hastigt up, och bör brukas spåd. Hon sår och fortplantar sig äfwen sjelf. Den frusbladiga Varieteten är den bästa. Sönder-
E
Kuren,

Puren Krafte i maten för Kalkon-ungar, är dem ganska hälsofsam.

Kyndel, Sahl. *Satureja hortensis.*

Des frö säs i April, i lös och lätt jord, der hon blir stående utan omskytning. Hon säs glest och rånas från ogräs. Örten brukas knapt af andra hos oss än af Allmoget. Men hos Utländningar kokas hon med fisk, kött, hwit-kål, ärtor och bönor, m. m. såsom en wäderstillande krydda; (Raj H. 51) eller i stället för Timjan: och i synnerhet kokas med rödig ähl.

Rosenmarin. *Rosmarinus officinalis.*

Den växer til stora buskar och perennerar i warmare länder; men hos oss säs han af frö om wä- ren, uti en lös och mager sandblandad jord, och skä- res af om hösten, hwar på roten där af wintern. Den kan också planteras om wären af qwishtar som neds- stickas i jorden, wättnas och slå rötter, at slå in- ne i krukor öfwer wintern. En liten qwisht här af kryd- dar och sätter angenäm smak på kött-soppor, såsom höns- och or-kött soppa m. m. Torra örten til rö- kelse upströkar lusten emot smitta, och lagd på win eller drika, är et nervvin och hjertsyrkande mot svin- del, slag, &c.

Meyram. *Origanum Majorana.*

Updrages af frö, sådda om wären på en warm och fet jord; och när plantorna äro et tum höga, så
ut.

utplanteras de på fet jord i fyrkant 6 tum ärskilde, och hållas fuktiga med watten. Sedan rånas de från ogräs, och betöcka snart hela sängen. Så snart de begynna wisa blomma måste de afföras til bruket.

Basilika. *Ocimum Basilicum.*

Des frö säs om wären på warm bänk, och sedan, då lusten blifwet warm, utplanteras i fet jord, samt flitigt wättnas och från ogräs rånas.

Den mognar knapt frö hos oss, utan den sät- tes i krukor och inslyttes i warmt rum då det begyn- ner blifwa kulet om hösten, eller planteras i drif- bänk under fönster. Basilika nyttjas och brukas i stället för Mustot-blomma, på all mat, hwartil Mu- stot-blomma brukas, allenast ej förmycket tillages.

Indianisk Krafte. *Tropæolum majus.*

Man slicker kärnorna eller frön i jorden om wä- ren, der de skola blifwa stående, hållt på ställen, der deras stänglar få någon stöd; eller och sätter låp- par omkring och dem, deri de upklifwa, och wisa si- na wackra blommor; annars lägga de sig utåt mar- ken, och öfwer swimma närstående växter. Blome- morna ätas mycket i Sallad, och sjelfwa kärnorna el- ler frön inläggas halfmogna på flastor med win-ätti- ka, mustot-blomma, lagerlöf och peppar, och brua- kas såsom et bland de förnämliga i saucer, eller Gur-
E 2 for

kor och Kapris. Men selswa löfwen stufwade i Spinat och Patientia gifwa angenäm smak.

Winter-Kapunsel. Valeriana Locusta.

Wårer wilde och får sig sself. Des löf eller blad brukas spåda först om wåren til Sallad, men blifwa from på sommaren osmakeliga. Den sås i trågårdar om hösten, i August, så snart fröet mogna, på tork och sol-öppet ställe, och blir då brukbar följande wåren, efter snöns bortgång; men är en liten wårt.

Gurkor. Cucumis sativus.

Gurkor planteras antingen på jämna och platta sängar, eller uphögda sängar eller bänkar. Til en uphögd bänk grafwes först en säng, och krattas slät. Mitt på sängen lägges ruten gödsel et halft quarter tjock; sedan styllas jorden från båda sidor up öfwer gödseln så högt, at en twårhand blir emellan gödseln och kärnorna. Sängen slätas, och göres en liten bred grop ofwanpå. Deruti läggas kärnorna, en tum emellan hwarje och öfvertäckas med en tum god gjord; men på bågge sidor om kärnaden göres en karm eller brådd af jord, så at rågn och watten kan stanna mitt i den lilla gropen, öfwer frön.

Til en platt Gurk-säng, grafwes et stycke god och fet jord, krattas och slätas. Sedan drages efter snöret två sårer mitt på sängen, en fot mellan hwar sårer

såra; deruti läggas Gurk-kärnorna, et tum ifrån hwarandra, och öfvertäckas med jord, en tum högt. Dock blir en liten grop långs efter kärnraderna, för wattningen sul.

Tiden at lägga Gurk-kärnor är, då man är någorlunda säker för frost: men skulle det infalla, så måste sängarna mot nätterna öfvertäckas med Ene- eller Gran-ris.

Somlige, som äro rått mone om denna wårten, upkastla en grop på längden, fylla den med warm håst gödsel, uphöga och platta jorden intil på bågge sidor, och lägga et quarter fin och fet jord långs efter ryggen, deruti Gurk-kärnorna sättas på förberäde wis.

Twiflar man om kärnornas godhet, så läggas de tätare; men blifwa då plantorna förtäta, är bårte toga de öfwerflödiga ur wågen, och plantera dem på en annan säng, som slitigt wattnas, och oita wis så fört frukt, än de som stå qwor. I wår-år äro uphögda Gurk-bänkar bäst, men i torra, platta sängar.

Meloner. Cucumis Melo.

Til Meloner fordras en warm drif-bänk, med glas eller pappers fönster, såsom til Tobaks-frö. Wårten göres således: Graf en bänk en aln djupt i jorden, och så wid, at han går en half aln utom fönster-karmarna på alla sidor. Blanda tillhopa lika

mycket hånst-strö och holm eller hö i en hög, til bes det blir varmt, och fyll gropen härmed, och tramp pa det något samman, men ej förhårdt. Lågg sedan två alnar högt med sårst hånst-gödsel ofwan på den andra. När han legat några dagar, tills han åter blifwit varm, så jämnas gödselen ut, at bånken blir flätt, dock litet lutande mot söder. Trampa då bånken hårdt och rått tillsammans. Sätt fönster-karmen hårpå, och lågg en tvårhånd kogödsel ofwan på, näst den förra gödseln. Lågg hårpå et span eller mera sin jord, så at den står jämt med karmen; och då lägges utom karmen sårst hånst-gödsel en half aln bredt rundt omkring, jämt up med karm-brådden. Sedan jorden blifwit varm i bånken, så wändes hon en gång om dagen, tills hon blir utfuktad och lefwande.

Obs. Drifbänk håller sin värma i 3 månader, som fylles ymsom med Garfware-bark, af Et eller Björk, och derpå fylles bånken up med löst hånst-strö, och då detta begynt begynt brinna jämt och sunket tillsammans, fylles åter Garfware bark til en alns högd, eller mera; och då sista hwarfwet åfwen är upvämt, så lägges god jord ofwan på, til 13 tum högd. K. W. Acad. H. 1741 p. 114. Då lägges Melon-lårnarna i tum djupt. Klappa jorden jämt med en stäfwel, och strö hwit sand på jorden och lågg fönstren öfwer, som böra wäl pakas; men öppnas til 3 fingerns högd om dagarna, eller högre, em mycket varmt är och solen skiner. Så snart plantorna börja wisa mer än 2 blader, böra de sättas uti en annan färdig bänk, som är gjord och tilredd på samma sätt och så snart de äro deruti sette, läg-

ges

ges stugga öfwer fönsterna i några dagar, tills de rotat sig, dock lämna dem luft om dagen. Så snart hjertsjellen kommer litet up, så skaras han af ner wid bladerna, då kommer sidoskotten: af dem behåller man 3, de andra skaras bort. När hwar gren binner til 4 knä, så skaras rankorna af utan för 3:dje leden. Sedan komma frukt-rankorna från sidorna, dem låter man gå omkring på bånken, som snart wisa frukt; men böra ej så ligga i kors öfwer hwarandra. Til et fönster af 2 alnars längd och en alns bredd, kan ej mer än 2 plantor wära. Dock sättes först flera plantor strax, af hvilka de starkaste behållas, och de öfrige upryckas.

När pallen eller gödsel-rimsan utomkring fönsterkarmen sunter och missar sin värma, skal strax läggas varmt strö eller hånst-gödsel ofwan på; at bånken må behålla sin jämna värma. Skulle bånken wara förwarm och torr i jorden, så bör han wätnas med kylslaget watten, så at jorden städse hålles fuktig.

Et annat sätt at plantera Meloner.

Först måste man wara försedd med goda Melon-lårnar, som äro bäst 2 til 3 år gamla. Lårnorna blötas några timmar i mjölk innan de sättas. Sedan sättas de helt tät, på en wäl warm drifbänk, på 1 eller 2 fönsters rum. At bånken god, så komma de up på femte dagen efter säningen, då de, som stå förtät, med fingern uptagas, och på annat ställe nedsättas igen. Sedan föres jorden intil stjellarna, at de få stå rötter uppe på stammen, så at den blir

C 4

fort

fort och stark. De wätnas 2 eller 3 gånger om veckan, efter wäderlekens beskaffenhet. Iust gifwes plantorna icke, medan de äro små; utan om de wilja blifwa smala på stammen, så hindras det med jordens tillförning omkring dem. Så snart plantorna fått 3 blad, och första Stjärningen är glord, så stötts de warfamt på en annan bänk där de skola stå, som til des måste wara färdig. Men man kan och då sätta plantor i glesst gjorda wide-forgar, som fyllas med god jord och nedgraswes i bänken. Dessa forgar med Melon-plantorna uti, kunna stå helt tår, tills plantan begynner wisa frukt; då man tager up forgen med sin planta uti, och sätter den på en helt simpel bänk, hwaruti litet warm håste-gödsel är lagd på botten, samt en twärhands jord ofwan på. Dessa nyssyttningar hållas några dagar i Flugan tills de så slå nya rötter; då man genom denna omsning med forgar, kan hela sommaren haäwa Meloner, som efter handen mogna, och det utan fönster.

Not. Vittida Meloner säås i Februario, mogna i Maj månads slut eller i början af Junio &c. under fönster.

De fem säås i Martio, mogna i slutet af Junio och i Julio &c. alt som man påfar slyttningen wäl med forgarna.

Han-blommorna komma först, Hon-blommorna sist, som genast hafwa sit frukt-ämne under blomman. Tredje leden ifrån frukten afståres rankan. När frukten är stor som hönsägg, lägges en tafsten derunder, at hon ej må taga rötta eller ofmak til

til sig. Meloner ätas måst rå. Deras tillreds och Succat, och Asia Mango.

Watten-Melon. Cucurbita Citullus.

Planteras och stötes på lika sätt som föregående, men är hos oss mindre i bruk. Frukten lyler starkt.

Pompa, Kurbiz. Cucurbita Pepo.

Wil man hafwa frukten mogen, så sätts kärnorna i April uti en warm bänk, eller under pappers fönster med Tobaks-stö. De upgångna plantorna planteras åter på en medelmåttig warm bänk glesare til des kölden är förbi, eller uti forgar, såsom Meloner, och sätts sedan ut widlystigt på sina ställen, samt i stark warm wäl wätnas. Af mogna och förwälda frukten kokas pompgröt, med mjölk, smör och peppar, hwilken smaker som Blom-kål. För nöje skul sätts Pomp-kärnorna uti jord, hwar man wil, sedan bästa kölden är förbi, och låter wårten löpa öfwer plank, taf och wäggor.

Kalabash, Flaskeeller Trompet-Kurbiz, Cucurb. Lagenaria.

Brukas til mat innan stårpan blir för hård; då hela frukten kokas, bestänkes med ättika och kryddas. Planteras dock mer för nöje skul i Europa. Stalen på frukten blir hård som tråd, då han toffas,

kas, sedan kärnor och köttet är uttaget; kan innes hålla watten, och nyttjas til mångohanda bruk: hållst den i warma somrar blir owantlig stor, til sex fot lång, och halfannan tjock. Men om frukten skal hinna til mognad, så måste kärnorna sättas i drifbänk i April, och sedan utslottas i en annan drifbänk eller forgar, såsom Meloner Potas, til des sommar-wärman kommer, då de utplanteras och sättas i solbadd emot wäggar eller plank, samt slitigt wattnas, så ofta det behöfs.

Koriander. *Coriandrum sativum.*

Frön säs om hösten på en frisk och graswen jord; och då plantorna sedan förtunnas med hackan til 4 tumms widd, som tillika bortdränsar ogräset, så ger han rikeligen frö, och får sig sedan sjelf på stället, med samma stötsel. Frön brukas i bröd, såsom Kummin. Örtens lukt är illa, och Nullwadar triswas ej gjerna i det qwarter hon växer.

Anis. *Pimpinella Anisum.*

Den säs om våren på en lös och warm jord-mån, der den blir stående, i lugn för wäder och mot öppen sol. Fordrar sedan ingen stötsel, mer än hållas ren från ogräs och litet förtunnas med hackan, tills frön äro mogna; som brukas på bränwin, uti koft mjölk, bröd, m. m. blomman berömmes i synnerhet at säs för Bien.

Arter.

Arter. Socker-Arter. *Pisum sativum.*

Arter planteras bittrida om våren, flere gåns gor, en 14 dagar efter hwarandra uti små, efter snöret dragna sårer, 3 fot bredt ifrån hwarandra, och en tum emellan hwar ört, samt betäcker den med 2 tumms hög jord. Men stora årtslag måste lämnas mycket mera rum emellan hwarje ört, til 8 eller 10 tum, annars stiga de förmycket i högden, men gifwa ringa frukt. När de äro 8 til 10 tum höga måste de stötras eller rivas.

Kryp-arter eller Dwärg-arter, planteras tätare tillsammans, och behöfwa ej mer än en tumms widd, uti 2 fot från hwarandra dragna rader eller sårer. Om de stikas i en misbänk, så bära de både bittridare och mera. Man har flera slags trädgårds-arter, som alla bäst planteras på det sättet, at man gör 2 tumms djupa sårer efter snöret med en smal hacka, och sedan arterna äro lagda i sårer, så drages jorden jämt öfwer dem med hackan.

Turkiska Bönor. *Phaseolus vulgaris.*

De planteras tidigt om våren, som ortens belägenhet kan tillåta, hwilket af erfarenheten på hwarje ställe måste inhämtas. Til första planteringen tagas hållst Kryp-bönor (*Phaseol. nanus*) på warm och torr jordmon. Bönorna sättas i sårer, dragna med hackan, efter snöret, 4 fot bredt emellan sårerna,

rorna, och 2 tum emellan hwar böna, och stjutes med hackbaken jord til en tum öfver dem.

Andra planteringen sker i Maj, hållt med stång-böner, som sättas på lika sätt, men glesare och stö-ras då de upkommit.

Til frö böner låter man några stå orörda, til des de mogna, som väl torkas och förvaras.

Böner. *Vicia Faba.*

De planteras i Trögårdar uti 2 och en half fot ifrån hvarandra dragna färor, och 4 tum emellan hwar Böna, på fritt och öppet ställe, och uti en fast jordmån. Hennes rätta ställe är dock på en rådande ler-åker, utan at tränga sig in i trögårds-förelsen; då man ser hela åkersått dermed besädda.

Not. Bönors förnämsta bruk är at gröpta, föda och göda Boskap *Svin, &c.*

Rik:ärt, Fontanell:ärt. *Cicer arietinum.*

Sättes om våren liksom ärter i et och halftums djupa färor, som fyllas med jord. Ärtarna läggas 2 tum ifrån hvarandra i färan, och mellan hwar såra lämnas 3 fots rum til gångar. Sedan ränfas de från ogräs.

Lins.

Lins. *Ervum Lens.*

Sås om våren på en varm och lätt jordmån. Sår man dem såsom ärter i ränder eller färor, en och en half fot ifrån hvarandra, så slå de bättre an, och kunna lättare ränfas ifrån ogräs; hvaraf de lätt för-qväfvas. Men desse och näst föregående äro en hård föda, som fordra stark mag och motion.

Lins stufvas såsom stora grå:ärter, som är en af de Förnämres råttor, och hvaraf man måt of-tast rått söndamt illa.

Not. Lins är en urgammal såd och föda i Palästina och Jacobs Udaschim, *genes. 25: v. 33.* eller Lins-säppa, som der kalla grynvålling.

Lika så är Rik:ärt, *Cicer arietinum*, som brukas der ännu, rostad eller stekt; *Kall. 2 Sam. 17: v. 28.* och stersstädes, i Swenskan kallas torkad ar, en allmän och wüdt warande såd; men hos oss sällsynt (och äfwen mindre smakelig) om icke stundom hos de Förnämre, och i deras Trögårdar.

Senap. *Sinapis alba & nigra.*

Senap kan säas både höst och vår. Den hwi-ta, som kallas Engelsk Senap är mycket starkare. Sås först om våren väl gles, och sedan hålles med hackan ren från ogräs, samt sörtunnas til en och en half fots midd. Den hwiita mognar senare än den swarta. Så snart stiborna förlora sin gröna färg, må-ste den afföras, och til estertorkning, läggas ut nå-gra

gra dagar på klåden, och frön sedan utklappas och rengöras.

Anmärkning.

Som det icke passar sig at utså frön lika tidigt i olika Landsorter; så måste man deruti särskildt rätta sig efter ortens och Climatets läge, beskaffenhet och bruk, särdeles i de nordligare Provincier, så wäl som efter wårens tidiga eller senare ankomst i allmänhet.

Obf. *Brobergs Trågårdss Kötsel* (Stockh. 1775) p. 79, berättar, at *Turkiska Bönor*, *Socker-ärter* *Rödlök* och *Gurkor* börs säs om wåren, men alla öfriga *Köks* och *Kryddegårdss* frön böra säs os hösten; hwilket wore önskeligt, och ganska nyttigt, allenast man finge underrättelse om flera rön och bewis härpå, jemte omständelig beskrifning i practiquen. Sådane frö som stola säs i warm bänk, eller i drifbänkar under fönster, låra likwäl icke förstås här under; och det öfriga hörer til en ny och framtida erfarenhet, nemligen hwilka frön bäst lyckas at säs om hösten, i stället för allmänna bruket om wåren. Den som här-om kan uplysa det Allmänna, gör wärkeligen stor tjenst och nytta.

Plantæ Perennes.

hwilkas rötter stå flera år i jorden.

Potåter eller *Jord-påron*. *Solanum tuberosum.*

Potåter öfkar en djup och lös jordmån, som icke är förmycket torr eller wät. I grof grusig sandjord, som icke är förtorr, triffwas de ganska wäl. De planteras lättast efter *Engelska* sättet på en åker, som 2:ne gånger plöges wäl djupt, men före senare plögningen göddes med kårt och wäl brunnen gödsel. Sift plöges sårer 3 fot bred ifrån hwarandra, som äro 7 eller 8 tum djupa, och uti dessa sårer läggas *Potåterna* ned, en och en half fot från hwarandra; hwar på sluteligen sårorna igensyllas med den upplögda jorden. Sedan harswas wäl öfwer olesammans, at jorden blir fin och myllad; med hwilken harsning något bör dröjas, efter planteringen, dock innan *Potåterna* upkomma och kunna riswas af harswen. Sedan bruka de en gång; plog at föra up jorden och bortrånsa ogråset emellan raderna; men i brist deraf, brukas hackor eller *Stylar*, hwarmed jorden tillika införes och upstjutes til raderna på bågge sidor, innan wårten förmycket öhner *Stjuta* i högden och betäcka gångarne.

Til utplanteringen böra icke de minsta tagas, ej heller söndersturna stycken; utan hela och stora *Potåter* nedsättas.

Så

Så snart örten begynner bortfrysas, måste Potäterna upgräwas och förvaras i Källaren i mycket torr sand, at de icke måtte förfrysas. De kunna förädlas igenom updragning af frö, som säas och åter planteras til nya sådes-jön.

En tredje eller fjerdedel Potäter koka och stöta såsom en deg, och blandad med mjöl. degen gör et förträffeligt mörkt knäcke-bröd. I öfrigt är deras bruk margfaldigt, hwartil de alltid först böra förwällas och skalas. De kokas i söppor, stuswas och stekas.

Koka mörta, och stekta i panna med smör och litet socker, til des de blifwa gul-bruna, ätas i gröns kål. Simplaste wiset är, steka dem rå i het oÅe-mörja, skala och äta dem med litet salt, och då smaka de aldrabäst, äfwen som det sker i deras egen hemort Peru.

Not. Förwälda Potäter och deras egna spad utslaget, som byser något wämjaktigt, kokas derefter ihopa med sönderhackade Kol-rötter, och berömmes allmänt til at göda Swin och Boskap och på lika sätt med Palstenacker, Morötter, Ködbetter eller Kofwor. Endteligen äro de ock komna i rop för stor nytta til Brännerwins brännande, med någon tillsats af säd, e. g. en släppa hafs-re-malt til en tunna Potäter, som lättar under, at de ej så lätt widbrännas.

Sätt at bränna Brännerwin af Potäter.

Potäterne tvättas först wäl rena och kokas til de börja blifwa mjuka, sedan stötas de til et mos
samt

samt med tillsats af 1 Skeppa malt til hwar tunna Potäter, inmåskas och arbetas lika som annan Spannemål; man bör äfwen bland inslags wattenet taga sädet hwaruti, Potäterna äro kofte.

Observeras at uti et kahr, hwaruti wanligen måskas 3 tunnor säd, kan inmåskas 4 tunnor Potäter och 1 tunna malt, utan at massan blifwer för tjock: Jäst härtil toges som wanligen til lika kahr med Spannemåls måskning, som är 7 kannor, eller 14 kannor bärma.

Potäter på detta sätt hanterade gifwa wanligen efter afbränningen, sedan 16 kannor bränwin för Tunnan kernmalt blifwit afdragne, 7 å 8 kannor godt och profhaltigt Bränwin efter hwar tunna.

Stötningen af Potäterne med trådstöt är nog mödosamt då större mängd skal brännas, hvarsöre någon mechanisk invention torde kunna förkorta arbetet som kommer an på försök.

Jord-ärtsockor. Helianthus tuberosus.

Planteras antingen om hösten eller i wären uti lös jordmån, hålft ut at något plank eller affides i trågård. De sättas då i jorden helt glest, eller i fåror efter plojen, af de minsta rötterna, eller ock af stora rötter, som skaras i mindre bitar, med et äga på hwarje. Om hösten sedan deras stjekar äro döda, upgräwas och förvaras de största til winter-
D bruk

bruk i källare, och de mindre läggas åter i jorden igen. Om våren göres det samma med de öfriga. Annan plantering behöfs sedan icke; ty der de en gång blifwit planterade, är swårt at kunna utrota dem. Om jorden djupt upgräfwes hwart tredje år, så få de mera rum och styrka i wårten.

Rötterna skalade kokas i kött-soppor, eller stufwade ätas med peppar, gifwa stark och hålsosam föda. Hos oss gifwade aldrig blomma eller frö. I små Trågårdar taga desse alt förmycket rum, och flygga med sina långa stjekar; och kunna rått wäl en gång för alla planteras på små plogland utom Trågårdar, allenast stället är inneslängt och för swin fredadt. Men at skära af stjekarne skadar rötterna.

Jord-möss. *Lathyrus tuberosus.*

Planteras med rötterna på en djup och lös jordmån. Det är sedan swårt at kunna utrota dem; ty de krypa och föröka sig sjelfwe på djupet och åt alla kanter. Så ofta de upgräfwes til mat, lämna de minsta rötterna qwar i jorden, och mera plantering behöfs icke. Men som det är ofta swårt at finna dem med spadan, så kan man icke göra sig säker om dem med mindre de planteras i en halfannan aln djup graf, som har stenhallar til botten och sidor, dock flutande för watten. Rötterna ätas kokta och skalade, med smör-sauce.

Desse

Desse rötter äro en förträffelig och angenäm rätt hos Utländningar, men hos oss nästan aldeles obekant, änskönt han tål climaten, och fortplanter sig sedan sjelf margfaldigt, med rötterna. Han mognar och stundom sina arter eller frö hos oss, til utsäde.

Obs. Jord-möss planteras bäst på en stenhall, hwar på lägges en aln högt med god swart mylla. Om hösten, då erten wisnat, upgräfwes landet, då de största förwaras i källaren uti sand, at brukas och de mindre nebläggas åter i jorden. De behöfwa stå 2 år i jorden, eller mera, innan de hinna til sin fulla storlek. K. W. H. Handl. 1773 p. 146. &

Säcker-rötter. *Sium Sissarum.*

Fortplantas på 2 sätt, både med frö och små rötter. Frön säas bittida om våren, i en lös och fuktig jordmån, antingen öfwer en hel fång, eller ock i rader. En 5 eller 6 veckor derefter wisa sig plantorne; och när de äro så stora at man kan skilja dem från ogräset, måste de rånas derifrån med en hacka, som tillika förtunnar dem til fyra tumms afstånd från hwarandra. Sedermera rånas de ostare ifrån ogräs på lika sätt, enär det behöfs. Om hösten, när bladen gulna, plåga rötterna wara brukbara. Men wil man hafwa rått nytta af socker-rötter, så planteras eller säas de ut på tre särskilda fångar; och wid planteringen sättas rötterna til en fots afstånd. Nästa året uptagas rötterna efter behof, så länge jorden är öpen, på den första fången; men hwarje gång afföndras de mindre rötterna, och ströy med en plan-

D 2

ter.

ter-stock nedstickas i jorden igen; men de störste nytjas til mot. Andra året går man lika så öfver den andra sängen, och tredje året til den tredje sängen i ordningen; hwarefter man åter begynner på den första igen. På detta sättet få rötterna tillräckelig tid at blifwa stora i hwarje säng; och ingen widare plantering behövs, utan hållas rena från ogräs. NB. Socker-rötter och Scorzoner-rötter duga lika fullt til mat, i flera år, änstöat de stjura up i stjellor, och ha twa gifwit noگا frön; men hware-roten är snart odugelig, så snart hon går i fröstjelt, på andra året. Socker-rötter ätas på lika sätt som Sparis, brulas jämwal på särsta köttfoppor.

Sparis. *Asparagus officinalis.*

Til Sparis anläggning fordras först, at man kaffar sig ganska wäl mogna frön, af godt och utwäld slag. Dessa säas ganska bitida om wären, uti en tilredd lös, fet och sandig säng, icke förtät; och sedan hållas wäl ren från ogräs, samt mot wintern öfverhöllas med 2 tum wäl brunnen gödsel, emot frosten. Följande wären uptagas och utplanteras dessa Sparis-plantor, på en förut der til beredd, riolerad gödd och wäl arbetad säng, efter snöret, uti 6 tum djupa sårer, 1 fot ifrån hwarandra, och emellan hwar sjerde sära, lämnas 2 och en half fot bred gång eller wäg. Väst är, at så Sparis-fröet på en säng, der den sedan blir stående och icke omplanteras. Sedan en sådan Sparis-säng förut är wäl tilredd, riolerad och göd bitida om wären; drages efter snöret rader 1 fot

fot ifrån hwarandra, och utåt dessa ränder göras små hålur en half tum djupa, en fot emellan hwarje håla; uti hwar håla lägges (för säkerhet skull) 2:ne Sparis-kärnor och med jord igenfyllas. Sedan 4 linier eller ränder på detta sättet äro fullsatte, lämnas en gång eller wäg emellan de nästföljande 4 ränder, til hällanman alns bredd. Sedan hållas sängen ren från ogräs, och gångarna uphackas, för at hålla jorden lös och löcker, flere gånger om året.

Obs. Sparis anläggning på bästa och tillika simplaste sätt: Uppå en hård jämnad ler-jord lägges 2 tum fin och god sandblandad svartmjylla, eller litet mera; deri sättes Sparis-frö eller plantor, wäsnas slitigt och mot wintern öfverhöllas wid jorden hwar på hela sängen öfverhöllas med en wäl ihoppa röd jordblandning, 6 tum eller 1 quarter högt af brunnen gödsel, sand-mjylla och garfwarebart, lika mycket af hwarit dera. I stället för garfwarebart duger annan ruten bart eller spån-jord. Sängen jämnas sluteligen, och tillklappas med en styffel eller bräde. *R. W. Acad. H. 1765. p. 214.*

Obs. Det berättas af en säker och erfaren man, at Sparis wärten blir aldeles orwanlig stor och tjock om jorden blandas wäl med hornspån, som faller hos Kam-makare och Swartware.

Spanst Körfwel. *Scandix odorata.*

Wil af frö säas om hösten på en djup, suktig och fluggerik säng. Såd om wären kommer den knapt up. Följande wären ränsas den från ogräs,

och planterna sedan förtunnas till vederbörligt afstånd. Den kan också utplanteras af rötter om våren som sättas en till två fot ifrån hvarandra. Den får sig sjelf med sina frö, och fordror ingen särdeles försel. För bruket brötes den späd till Sallad, nu brukas hon i Tyskland på Soppor, och hos oss till Grön-kål.

Är stor, perenn, och förslår. Den som allenaft vil besä en liten jordlapp dermed, och dagel. Skära af ett stånd, åt en mjölke-ko, skal deraf finna den förtrefligaste bruk; ty hon ökar mjölken i hög grad, lika som löf och rot af Palsstenackor, Röd-beter, Morötter och Rummin gräset: hvilka öfvergå allt hvad man ännu wet för mjölkekor; hållst skäpta och kokade; då tillika allt tort fodre: halm, hö, angnar, besiktas med salt-lake, sillake, eller dränk. Rötterna gifvas dem också rå, söndersturna med hackelse, liksom med rostwor eller kål-rötter, rå eller kokta.

Syra, Spansk Syra. *Rumex acetosa.*

Planteras hållst af unga eller afdelade rötter om hösten. Af frö bör den äfwen säas om hösten. Rötterna böra sättas radewis, en fot emellan hwar rad, efter snöret, och en fot emellan hwar rot, på en djup graswen, fet och suktig jord; hwarigenom gången mellan raderna hwarje vår kan uppsäckas med spaden, hållas löcker och ren från ogräs, som egentligen befördrar wårten.

Rumex

Rumex scutatus, Romersk Syra, fortplanteras på lika sätt med rötter, 2 fot ifrån hvarandra i fyrkant. Denne berömmes såsom bättre till Sauer och Soppor. Trifs bättre i grusig och stenig än fet jord, krypper och sprider sig sjelf med sina rötter, till utplantering.

Patientia, *Rumex Patientia*, säas äfwen så om hösten af frö, samt utplanteras nästa år, på lika sätt som Spansk Syra.

Alla Syror och *Patientia* brukas både at stuswa och på soppor; samt insaltas till winterbruk.

Peppar-rot. *Coclearia Armoracia.*

Den fordrar en ganska djup, 2 spadetag graswen, suktig och fet jordmån. Deruppå graswas säros efter snöret, 10 tum djupa; och i dessa säror planteras unga sidostott, afföndrade från gamla peppar-rötter, 5 tum ifrån hvarandra; hwarefter säran igensylles med den upkastade jorden och lätt tilltrampas. Så ofta peppar-rot sedermera uptages till bruk, afföndras strax de mindre sidostotten, och genast på stället med en planter-stock, nedstickas i jorden igen, då ingen vidare plantering behöfs, utan ot stället hålles rent från ogräs med hackan. Huswud-planteringen sker hållst om hösten, i October, då den gamla peppar-rotten upgräwes.

D 4

Dragon,

Dragon. *Artemisia dracunculus.*

Den åskar en wåt och lös jordmån, deri roten kryper och föröker sig sjelf. Som den icke mognar frö hos oss, så planteras den om wåren i Maj, med sina utlöpande rötter; och kan jämwäl fortplantas med sina unga stott, liksom Krusmynta; hwilka i torla wäl wättnas til des de slaget an. Den åskar i synnerhet et låge, som öfwer wintern af watten öfwerwinmas. Bladen brukas såsom en delicat krydda och blandning i Sallater. Lagde på årtita göra de henne ganska behogelig både til luft och smak, äfwen i Saucer. Toppar och blad lagde på Brännwin, gifwa de angenäm och Aromatiskt smak. Men wårten är sällsynt i våra Trågårdar; ehuru hållsossom och upfriskande krydda. Brukas jemwäl på köttspop, både friskt och torrkad, äfwen så i kål.

Winruta. *Ruta graveolens.*

Den trifs hållst på starp och sandig, men icke wåt och fet jord. Den planteras både med frö och rötter. Rötterna sönderdelas och utplanteras på lika sätt som Lawendel. Frön sås om wåren på en sling och nedharkas, och så snart de äro 2 tum höga utplanteras på sin utsedda ställe i linier. Det är förskott och lyckas äfwen at så frön om hösten, som upkomma nästa wåren. Den utplanteras til rabetter eller små och låga häckar. örten nyttjas i Medicin, och friska bladen på smörgås. Färsta topparna med löfwen sönderkarsiwade eller stötta med påströdt socker, efter

efter smaken, och et litet stötblad intaget på fastande mage; är et förträffeligt präservativ mot osund luft och all smitta. Raj. Brukas ock på Brännwin. Saften af färsta bladen, til några droppar, intagne i någon dryck, dödar makt. Den drickes ock lagd på win med samma nytta. Sönderhackad och blandad med Lönn-rosor och årtita, i et kläde, kring hufwudet, berömmes högeligen i hufwud-wårk; samt äfwen under fötterna bunden.

Pimpinella. *Poterium sanguisorba.*

Denna planteras i Trågårdar ej allena för Medicin skul, utan ock för sina, under wintertiden, grönskande späda blad, som brukas til Sallad, och jämwäl at läggas på win. Den åskar en torr och mager jordmån. Frön stola sås om hösten så snart de mognat; de komma ej up på et år, om de sås om wåren. Då plantorna nästa wår upwuxet, så at de kunna kännas, utplanteras de på sina utsedda ställen i rader på en ogödsblad, torr eller sandig jordmån; eller ock på en hel fång, en fot i fyrkant ifrån hwarandra. Man behöfwer sedan ej mera än låta den stå sig sjelf; endost den hålles ren från ogräs.

Meliz, Citron-Meliz. *Melissa officinalis.*

Meliz mognar somliga år sina frö; hwarmed den kan sås; men fortplantas mycket lättare med sina upgrafsna och sönderdelade rötter i October månad, så at de före wintern kunna wäl roca sig. De sättas

sättas då i färor, 2 fot wide, i en gemen trågårdsgård; och behöfwa sedan ingen annan skötsel, än at jorden upplifies emellan dem med spaden, och ogräset förstöres; då de snart öfverwära hela stycket. Örtten bör togas til bruk före blomningen, då hon har sin bästa lukt och styrka. Bladen brukas såsom Thee, Salvia och Isop, i hals och bröst-sjukor. Örtten luktar wäl, och blommorna besökas flitigt af Wien.

Torra bladen lagda på eller kokta med win, brukas såsom hus-cur i matthet, dåningar och hjertklappning, m. m. samt til bad och omslag. Om Blispor bestrykas med saften, eller friska bladen så rymma Wien aldrig bort. Raj. Friska stotten brukas och såsom delicatess på Win, Dricka, Thee.

Timian. *Thymus vulgaris* f. *Serpyllum*.

Hon säas af frö om wåren, hålft uti rader eller linier efter snöret, til små och tätta rabatter eller gångar; på en lätt och sandblandad jordmån: som sedan klippos och förtunnas efter behag. Hon föröfkes jämwal genom emplantering med sönderdelade rötter, som utsättes liksom lawendel.

Lawendel. *Lavendula Spica*.

Hon fortplantas både med frö och sönderdelade rötter. Frön måste säas om hösten i October på en torr och lätt jordmån. Wär-sädet lyckas intet. Jöl.

Följande wåren kommer den up, och när den är et år gammal, så utplateras den i linier efter snöret, til gångar eller rabatter, der den skal bliswa stående. Den trifs och warar mycket längre i en sandig, torr och mager, än i en fet och wät jordmån. Med upgrasna och sönderdelade rötter fortplantas den i början af wåren, hwilka sättas i en sära eller grop, wäl djupt och tät tillsammans, som igen fylles med jord, wättnas och tilpackas. Wien älska blommorna högeligen. De brukas måst i Medicin, läggas i lukt-krutor, och bland kläder, eller i rum at upfriska lusten, och fördriwa mohl, samt til bad, omslag för hufwudwärt, rökelse m. m.

Not. Lawendel blommor böra afläras tidigt om morgonen, då dagen är måst förbi, innan blommorna fullkomligen öpna sig: således bibehålla de sin bästa lukt och kraft, den solen annars emot aftonen dagel. utdrager. Han begynnar blomma wid medium Julii.

Isop. *Hyslopus officinalis*.

Den opdrages lätt både af frö och sönderdelade rötter, liksom föregående. Frön säas bittida om wåren på lätt och sandig jord, hwarester plantorna up-tagas och utplanteras i linier såsom lawendel, alt på lös och ogödsad jord. Utaf uptagna och sönderdelade rötter fortplantas den liksom lawendel, i början af wåren eller tidigt om hösten, så at den hinnet rotas före wintren. Brukas måst til såledom i bröst-thee med Salvia, och utwärtas i bad på hårda

da stötar, slag och svulnader; dem hon fördelar och helar. Kokas och i orkott-soppor. J. Bauh. H.

Krusmynta. *Mentha crispa.*

I lös och suktig jordmån utvidgar hon sig mångfaldigt med rötterna. Dese upgräfwos om wåren så snart den wisar sig, sönderdelas ifrån hwarandra, och utplanteras på et stycke säng, en fot widd i fyrkant; samt wottnas i torfa tills den slaget an. Bladen brukas på brännewin; eller och derpå destilleras, men måst i Medicin och Huscurer, bad, omslag, &c.

Salvia. *Salvia officinalis.*

Denna förmeros både af frön, som säs om wåren, och sedan utplanteras i lineer, wid gångar eller rabatter; eller och med gamla rötter, hvilka sönderdelas och utplanteras liksom lawendel, om wåren i April. Den trifs bäst i en torr, mager och sandig eller stenig jord, och öpen sol; men i slugga, fet och wåt jord, går den snart ut. Torra bladen koka med örter, gifwa angenäm smak, och förta ga qwalm, som dem plågar medfölja. Brukas och til thée m. m. samt at lägga på win och dricka såsom hjertstyrkande.

Angelika. *Angelica archangelica.*

Säs om hösten af frö så snart det är moget, på en wåt eller sidländt jormån. Säs frön om wåren, samma

samma de knapt up. Den wäret förnämligast wid bräddarna af wottengraswar och diken; der den säl. lättast säs i ränder, och nästa år förtunnas til 3 fots widd. Så wäl örten som frön brukas i Medicin. Socker-bakare bruka unga stöten, och frön läggas på brännewin. Roten förän hon går i stjell, insl. tad med socker eller honung, ätes bittida, til präserwativ mot ofund lust och smitta, och äfwen såsom helande bröst-cur. Våde roten och örten berömmes såsom den förträffeligaste hälswårt för Swin, at tidigt om wåren, läggas flere gånger i deras drickeshoar.

Jord-nötter. *Bunium bulbocastanum.*

Wäret wild i England, äfwen i Norrige. Hon ger mogna frö i Julio. Af samma frö måste örten updragas, men sättet om des bästa odling är ännu obekant. Roten, som är ganska wäl smakande, ätes både rå, och särdeles salad och kokad i kött-soppor med peppar. Figuren ses i Oed. Fl. Dan. T. 220. Wil hafwa en grusig eller sandig jordmån, men ej fet: Raj. hist. 440. Denna är ännu icke inkommen til allmän nytta i trågårdskonsten; ehuru mycket hon berömmes: *Suavis admodum cibus, multum nutriens, & uenerem stimulant.* Raj. l. c.

Måster-ört. Måster-rot. *Imperatoria Ostruthium.*

Dennes rot och frö brukas måst i Medicin; med hvilka bägge den och lätt foreplantas. Roten är i syn-

synnerhet Karp som Peppar och Aromatis; hvilken lägges på bannewin, eller torkad och pulveriserad intages i koft öl eller win et halst Stedblad mot kolik, hosta, bröstvärk &c. En bit af roten lagd i tanden, dödar tandvärk. Såsom köks-wärk brukas den för krydder, och berömmes i synnerhet fram för alla andra, at söndersturen kökas med fisk; lika så des frö. J. Baul. Hist. Plant.

Winter-lök, Råhl-lök. *Allium fistulosum.*

Denne säs af frö mot slutet i Julio, på en liten sång, eller i ränder. Efter en 14 dagar kommer den up, då den måste ränsas från ogräs. I October förlorar sig des värk, så aldeles såsom ingen ting wore der sädt, eller alt utdödt; men i första såhl-losning upkommer den så stark igen, och wärer, at den strängaste winter ej skadar honom, utan är i Martio redan brukbar för än något annat. Väst är at så honom der han skal bli stående oplanterad, då han nästa år säkert ger frö. Hwärt tredje år måste han likwäl omplanteras, emedan han då blir förtät och busfig, med många utstjutande sidorötter, hvilka öfwen kunna utplanteras.

Gräs-lök. *Allium schoenoprasum.*

Gräs-lök förmeras lättast genom sina små lökar eller rötter, som planteras ut om hösten, 4 stycken i hwart hol, eller om wären, 6 tum ifrån hwarandra. Han låter och plantera sig i linnier eller ränder,

der, 2 til 3 tum ifrån hwarandra, på små och nåtta rabatter.

Skarlotten lök. *Allium moschatum.*

Planteras och sörokes på lika sätt som föregående Gräs-lök, tål den strängaste winter, och står i flera år; samt är tidigt om wären brukbar, trifs i all slags jord, men aldra förnämligast i wät och sandblandad.

Smultron. Jordgubbar. *Fragaria vesca.*

De äska en god, något fast, fet och lerblandad jordmån; som är icke mycket torr, ej heller mycket starkt gödslad; ty då uttropa de alt förmycket, men bära mindre. Jorden måste förut flere gånger omgräswas, at alt möjligt ogräs blir utrottadt, hwarpå de böra utplanteras i Augusto, sedan sommarbetan är förbi, eller September månad: så at de wäl hinna rota sig före wintern, och bära frukt följande året. Landet afdelas derpå uti rader, efter snöret, en fots bredd emellan hwarje rad. I dessa raderna planteras jordbärs-rötterna, och lämnas en fots bredd emellan hwart stånd. Så snart 4 sådana linier eller rader äro fullsätte, så lämnas en mellangång eller wäg til en alns bredd; och åter fullsättes 4 rader, och så vidare, til des hela sången är fullsatt. I torka måste hela planteringen genöf wattnas, at de desto söder måtte skry intota sig. Somliga plantera Jordgubbar och flera stora Smultronslag, hela 2 fot wide ifrån hwarandra, hwarigenom man

man desto lättare med hackan och Pofflar kan komma emellan stånden, och utrota ogräs, samt sjelfwa stånden bära desto ymnigare frukt.

Nästa vår, då värten uppsjuter, föres jorden intill raderna på bägge sidor med en Skffel, eller kupa, på sätt som hwit-kål; och så snart urtotten framtrypa, måste de genast på alla sidor, med en hwarj spade afhuggas; ty annars blir värten förswagad och frukten ringa. Ibland flera, berömmas et slag, som kallas Amerikanska eller månads jordbär, hwilka alt jämt bära frukt intill wintern. Dessa kunna ock förökas och säas af frö eller bären, som söndernuggas med sand, och strös uti jorden om hösten, i brist af nya Pott eller rötter. De trifwas förträffeligen wäl i en med garfware-bark blandad jord.

Friska Smultron sönderkrammade och lagde på förkylda fötter och ledamöter, med et ombundit kläde, 8 nätter i sänder; berömmas wara en så förträffelig, som simpel cur. Det berättas, at bären blifwa mycket stora, om rötterna, wid omsättningen, spridas widt ut.

Akerbär. Norrländska Akerbär. *Rubus Arcticus.*

Konsten at plantera dem består deri: At skaffa sig en torfwa med Akerbär från Norrland; at uttaga samma rötter utur torfwan och sätta dem på en säng, tillagad af swartmylla och smältt grus eller grofsand.

sand. Iera år icke deras bästa jord. Rummet bör icke wara för högt, tort eller skarpt, ej eller ligga i solbadd emot någon vägg; utan hålft någorlunda dåswigt, men ej wätt. Om sena hösten, eller då jorden tillfruset, täckes sängen med mosha, til et quarters högd, eller mera. Om våren då dagsmedjan begynner tåra snön, öfvertäckes sängen med friskt granris, ofwan på snön, ju mer desj bättre, at isen måtte kunna hållas i moshan så länge möjligt är; och då äntel. snön är smält, toges ris och moshan bort på en gång. Skulle ock Granriset icke nog länge kunna hålla isen i moshan qwar, nemligen til nattfrosten är förbi; så man kan sedermera löst öfverhölja sängen så länge med Granris. I brist af Granris, lägges snö och Eneris til täckning ofwan på moshan. *R. W. Ac. H. 1762. p. 192. Figuren ses i Oed. Fl. D. Tac. 488.*

Kron-årtskockor. *Cynara Scolymus.*

Sängen, der Kron-årtskockor skola planteras måste förut wara wäl tilredd, djupt grafwen, och med kårt och brunnen gödsel omarbetad. Efter snöret drages linier eller säror längs åt sängen, som afdelas til en alns ofstånd mellan hwar planta, men emellan hwar sära eller linea lämnas 5 fots bred gång. Sedan detta är färdigt gjordt, företoges planteringen på följande sätt: man grafwer omkring de gamla Årtskockorna jorden ifrån stånden, med spadan, i wårens första början; sedan ränsas mulden ifrån stocken med handen, så djupt som sidostotten af dem ärö
E up.

upjurna. Då låter man hvarje stock behålla sine de djupast utwurne och största sido stotten; men alla de öfriga bortgas, hwarpå jorden åter infäres och wäl tilpackas omkring ståndet igen. Man wäljer då af dessa sido stotten, til utplanteringen, de största och friskaste, som hafwa några träd-rötter, putsar och planterar dem i de öfwanfresna raderna, en alm ifrån hwarandra, så djupt som de förut stodo i jorden wurna; hwarefter de wattnas, i tocka, 2 til 3 gånger i weckan, til des de anslagit.

Sent på hösten täckes hwar stånd med ärthalm, hwar öfwer jorden upgraswes ut gångarne och uphöges på halmen, så at de icke måtte frysa bort om wintern; ja öfwen hölgs särst gödsel öfwan på jordhögarna, som alt mot wärens början måste åter borttagas. Kron-ärtskockor kunna och updragas af frö.

Rardoner. Cynara Cardunculus.

Updrages af frö, som säs bittida om wären uti en lätt jordmon, och rånfas ifrån ogräs. I Junio uptages och utplanteras plantorna ordentligt, på en fet, fuktig och wäl omgraswen säng, 4 fot i sockant ifrån hwarandra, wattnas och rånfas från ogräs. Sedermora höges jorden intil dem efter hand, alt som de wäro i högden; och när de fått sin fulla storlek, knytas deras blader med spunnet hö tåt tillsammans, hwarefter jorden uphöges nästan til öfwersta spetsen af bladerna, dock så at ingen jord faller emellan dem. En 6 til 10 weckor därefter äro de så mycket

mycket blekta, at de plåga wara brukbara til mat. Och på detta sättet knytes och blekes flera stånd tid efter annan, alt som man wil hafwa dem färdiga; men de senaste måste i November, mot frosten, täckas med ärthalm, då man kan hafwa dem ätbara in i wintern. Ätes såsom Sparis och Sallad. Borttager armhols swetten och elak andedrägt för dem som äro dermed besvärade; men gör urinen stinkande. Lin. Am. Acad. Tom. VI. p. 123.

Munk-Rabarber eller Mat-Rabarber.

Rheum Rhaponticum.

Frön säs om wären på kall god jord, i Trögården; och sedan wattnas, som fortsättes så länge plantorna äro späda. Men när de upstjuttit til den högd, at de kunna utplanteras, så sättas de helt glest, til 2 alnar mellan hwarje planta, och wattnas, tills de slagit an. Så wäl bladerna, som bladstjälkarna friska wäl salas, tillika med bladens nerver, så at alla himmor och sal wäl bortrånfas, hwarefter de litet förwällas och sedan öfwer elden stufwas, såsom Spinat; då de gifwa en grön rätt, smafeligare än all Spinat och Syra.

Om stjälkar och blader helt simpelt kokas i köttfoppa, och sedan fränfilas, så winner hon en god smaf.

En grön-säppa beredd af dessa blader, utan kött, i blandning med Spinat, Hufwud-salad och Sparis

ris på wanligt sätt silredd, blir ganska god. Grön-
kål om wåren med tillsats af dessa blader, blir der-
igenom synnerligen förbättrad.

Om bladerna först om wåren då de slå up, och
febermera efter hand, i samma mån de wåro, tåcs
kas med mylla, så blifwa de gula och mörta til fallod,
och åtas rå med olja och ättika.

Skulle bladen fram på sommaren tyckas blifwa
något grofwa; så blandas til dem en tredjedel Syra,
hwaraf Spinat-rätten blir ganska mör och smakelig.

Wårten blir ganska stor och sérslår: samt per-
ennerar i många år. Den ålskar lugn, och en mu-
stig lerblandad jordmån. Lin. Am. Acad. Tom.
III. p. 229. f. Rhabarbar. S. 15. 16. Jur. Tidn.
N:o. 17 år 1786. upgifwen af Herr Prof. P. J.
Bergius.

Svenska Trågårdens Andra Del.

Svenska Fruct-Trågården.

Eller

Konsten

at Så, Plantera och Flytta
allahanda

Fruct-Trån,

samt

Oculera och Ympa;

alt tydeligen beskriwit, och tillika med
Kopparstick wisadt och förestålt, at hwem som
wil kan sjelf låra och göra det sam-
ma utan Mästare

af

ENGELBERT FÖRLIN.

för detta Histor. Natur. Docens och Adj.
nu Rector Scholæ i Götheborg.

Tredje tilökta och förbättrade Uplagan.

Med Kongl. Maj:ts allernådigste Privilegio.

MDDCCLXXVI. Trykt hos Prof. Joh. Lundblad.

Eno idunt, vordt de, og de, dertillur vordt
vordt de, vordt de, vordt de, vordt de, vordt de

Eno idunt, vordt de, og de, dertillur vordt
vordt de, vordt de, vordt de, vordt de, vordt de

Der et hus kan byggas och Folk bo, der kan
och träd planteras; jorden må då vara hurudan
hon vil. Högländt ställe med lugn för Nordan,
och öpen Middags Sol, är det bästa.

Är der berg eller stenhällar til grund, så fram-
föras några last ler-jord, och lika mycken svart-
mylla, hålft af stora tusvor, och läggas i högar
öfver vintern. Fölsande Våren blandas denna
lera och mylla tillsammans, och lägges 2 alnar
högt öfvan på stället, der trädet skal planteras,
hvaruppå det sedan sättes, utan grop, och med
lika jord på roten öfverhöljes.

Obs. En framförd vid jordhög är bättre at plante-
ra Träd uti, öfvan på marken, än grasva gro-
par och sätta dem uti. Dy- eller kår-jord,
som legat två vintrar upp i lusten, är gansta
god, at blanda med ler-jorden. Den som har
förråd på god åker-jord, behöfver ingen annan
taga.

Är jorden en aldeles ofruktbar sten- och sand
mark, så framföras lifaså några kårre-last ler- och
svart

svart-mylla-jord, och läggas ale i högar, rundt omkring stället, der Trädet nästa våren skal sättas.

Är och stället mycket vått och sbländt, så ditföres jord på lika sätt, och diken grasvas för wattenets afstopp, och på intet af dessa ställen göres grop i marken at plantera träd uti. Men är jorden god och fruktbar på stället, så upgraswes om hösten grop der Trädet skal sättas, en aln djupt och två til tre alnar bredt, ale efter Trädets storlek, då den upkastade jorden lägges i högar utomkring, at wädras och upstrifas öfwer wintern.

Är marken en råbande lera, så graswes deri grop, en aln djupt, och lika som förut är sagt; hwaraf leran lägges i en hög öfwer wintern, och tillika ditföres en tredjedel sandjord och en tredjedel svartmylla eller tufwor, och läggas hwar i sin hög wid gropen.

Är marken en råbande torr och mager sand, så graswes deri lika så en grop, om hösten, och all sanden lägges i en hög, men tillika lägges en tredjedel lera, och en trejedel torf eller tufwejord i sina högar bredewid.

Obs! En omtänkt Hushållare och god Trädgårds-Mästare kan ej umbära en hög af lera, ny tufwe-jord eller sand, liggande i sin Trädgård til hands at dermed förbättra och förnya jorden, efter des beskaffenhet, både til Träds och andra växters plantering; men i spennerhet är wäl brunnen eller för-

förmålnad tufwe och torf-jord förträffelig til at bädda under på botten och blanda med jorden i groparna, der träd skola sättas.

Frukt Träds egenteliga jordmon är måst enahanda. Ierblandad jord är den bästa för Äpple- och Pärön-träd, men svartmylla och sandblandad jord, för Plommon och Kirsbär, och alla triswas wäl i hwilkendera det är. Äppel trifs i spennerhet bäst i småfuktig ierblandad god jordmon. Pärön-träd trifs bäst uti god sand- och ierblandad jordmon, på högländt ställe, men ej i wät och styf lera. Plommonträd trifs bäst på högländta stenbackar, i lugn och mot öppen Sol: eller högländt och i sandblandad jordmon: men icke i wät, styf eller mycket fet. Kirsbärs-träd trifs bäst högländt, och i wäl sandblandad lätt jormon, men twingas i styf lera, och tol ingen gödsel.

Men den som wil plantera et Träd kan alid framkassa så mycken sådan jord, som det bäst trifs uti. God naturlig jord är bättre för alla Träd, än gödslad jord. Färst gödsel är stabelig för alla. Men är jorden förmoger, så gödes et Träd på det sättet, at hel eller halfbrunnen Rogödsel utbredes runt omkring under trädet om hösten, öfwan på marken, 3 eller 4 alnar bredt ut, men ej närmare än en half aln til stammen. Följande wären nedgraswes denna gödsel, och med samma nedwändes gråstorfwen.

Det.

Det är nödvändigt, at jorden årligen upgräfves kring Frucht-träd, så at ej marken får bli gråswall, för at gifwa jorden lust, at utrota ogräs, at uprissta och göda rötterna.

Träd böra planteras om våren, så snart jorden är redd och myllig men ej om hösten; dock kunna de åriwen så wäl planteras om hösten, särdeles på högländ jordmon. Alla träd planteras på enahanda sätt. Apple- och Pårön-träd böra ej planteras närmare än 16 alnar ifrån hwarandra, men emellan dem bögge planteras då et mindre träd, neml. Kirsbär- eller Plommon-träd. Antingen lera eller svartmjölla blandas med sand, så bör alltid sandjorden wara måst rådande, til Plommon- och Kirsbärs-träd.

Då nu jord och gropar äro tilreds, så företages Träd-planteringen den följande våren; hwar til två personer behöfwes, som ymsom wäl ihopblanda och igensylla hwar grop med de bredewid liggande jordhögar; och då gropen är full, så trampas jorden deruti hårdt tillsammans; sedan spyles ån mera jord öfwer gropen, til en kupa som blir en half aln hög öfwer jordbrynen, och wid lag 6 quarter bred öfwan på, sedan hon öfwen så har blifwit tilhopa trampad. Mitt i denna kupa göres sedan en grop, som man tycker, efter trädets storlek, och på botten göres en rund uphöjning af jord, liksom en limpa, mitt på hwilken Trädet
skal

skal ställas och passas så at det kommer så lika djupt under kupans bryn, som det förr stod i jorden men icke djupare. Men på de ställen hwarest inga gropar woro grafna om hösten förut, det sammankastas och blandas jordhögarna til en kupa öfwan på sjelfwa marken, en til två alnar hög öfwer jorden, alt som det behöfs för Trädet, och mitt i kupan göres gropen såsom förut är sagdt; dock så at icke Trädets rot kommer under kupan; utan blir stående öfwan på jämna marken, i jords kupa.

Så snart alt är sårbigt, då först uptages Trädet som skal omplanteras; hwilket kringgräfves så warfamt, som möjligt är, at ingen rot stadas eller stubbas. Man löser derför jorden som oftast emellan grafningen, med en grop under rötterna; utan at sorga, slåcka eller med wäld draga dem up. Och sedan Trädet är uptaget, så bör ingen enda rot, större eller mindre putsas eller afskräpas; utan strax sättas uti sin tildanade kupa. Trädet hålles då rätt up af en person, medan den andre utsprider rötterna så rundt omkring, som ske kan, i kupan; hwarpå man har tilreds en stöde eller påle, som neddrifwes i jorden bredewid Trädet, emellan dess rötter, innan de öfwermjyllas, så at de ej af stöden kunna stadas; eller neddrifwes stöden hälft i jorden förut, och trädet sedan planteras in til honom. Derpå öses jorden småningom öfwer rötterna, under det den som håller Trä-

Trådet lindrigt lyfter och skakar det samma, så at mulden wäl och tät må falla in emellan alla rötterna och, för all ting, inga iholigheter lämnas dem emellan; utan med händerna instoppas och fyllas, der det behöfves. Sedan fylles up med mera jord, at Trådet kommer stå lika så djupt under kupan bryn, som det förr stod under jordbrynen. Jorden trampas då löst tillsammans rundt omkring Trådet, hwarpå det wättnas med en half eller hel span watten, alt efter behof och omständigheter, och då wättnet insjunkit, så danas kupa och påfyller till behörig högd, samt rundas så, at hon något håller in åt stammen. Sift bindes trådet fast wid pålen med sammanwridit bast, på det wiset, at man med mitteln på basten gör en knut omkring trådet och pålen, så at ändarne mötas åt i kors, emellan dem bägge, liksom et 8 tal. Slutel öfwerhöjles hela kupa med först Ko-gödsel, et halft qwarter tjockt, men ej närmare stammen än et qwarter; hwilken holler jorden sultrig, hindrar Sol och lustens torra ifrån roten, tills hon slagit ann. Det öfriga af jordhögderna jämnas ut intil kupa, och blir en södande matjord för rötterna.

Obs. Om et träd har varit uptagit en eller två dagar förut, så bör det ställas i en dyng-puff eller watten, 5 eller 6 timmar, med rötterna, innan det planteras i jorden. Ny eller Redan
innan

gör intet til saken, ej eller hwar sida som kommer at stå mot söder eller norr.

Mycket waktande på et planteradt Träd är skadeligt. Är jorden wät eller det regnar, så behöfs knapt mer än til en Kål-planta; endast at draga mulden intil rötterna.

Pålen wid Trådet bör ej räcka högre än under nedersta grenen ty eljest skadas den sönder i blåswäder. Skulle och någon rot wid upgrafsningen blifwit krossad eller sargad, så måste den jämt afskras tät innan för staden, förän trådet planteras.

Största hinder för Trädgårds-Pöfveln är den swårighet, at kunna få nog förtåd på Trån utan kostnad. Men den som har tillfälle at insigta unga wild-Äpplar, Hagtorn, Rönn eller Oxel-träd ifrån Kogen, han får aldrasnarast en Stön Frukt-Trädgård, då i dessa ympas eller oculeras. De flyttas och inplanteras i kupa, såsom förr sagt är; hålft wid en fingers tjocklek, mer eller mindre. Men i brist häraf, så upodlas Träden af frö eller kärnor således: Man har en säng grafwen och tilreds i Trädgården, hwarpå drages små säror et qwarter ifrån hwarandra, och så ofta man åter Frukt, Äpple eller Påron, så tagas kärnorna och strös genast ut i säran, om hösten, och nedmjulas en tum djupt; men Plommon och Kirsbärstenar sättas 3 tum åtskildt och en tum djupt. Wilda Skogs-Äpplen äro de aldrabästa härtil, som så ligga och rutna i fasten, då kärn-husen sönderkrammas, blandas med sand, och utsås om hösten

sten i särorne. Af all frukt, som ätes eller rutnar winter-tiden, kastas kärnorna i en kruka med torr sand, som förvaras til våren, och då utlös likafå i säror; hwarefter sängen hålles sucktig och ren från ogräs. Äpple- och Pårn-kärnorne upkomma samma Sommar, och då de äro tre år gamla så flyttas de och inplanteras i sina kupor, at det oculeras eller ympas.

Desutom kan man ock få unga Frucht-Träd, som upväxa från roten på gamla, serdeles Plommon och Kirsbär. Man graswer och losar jorden ifrån wid roten, och får Telningarne lösa tår in wid moder-roten; hwilka genast planteras i kupor, som ha egna små rötter, men annars berkastas.

Sedan nu desse wild-stammar eller små kärnträd äro planterade på sina ställen, så återstår at snart förmå dem bära god Frucht, medelst oculering eller ympning. Oculering är förnämst och ger först Frucht, men kan ej förrättas på andra än unga stammar, som äro ifrån penna til en tumme tjocka; hwarefter de måste ympas. Om rötterna slagit wäl an, och en god Sommar insalles så kan man oculera i Augusto, på de om wären planterade trä. Rännmärket är, om fasten wäl löper så at barken lätt losnar.

Annars är tiden at oculera i Maj och Junio, så snart sosen wäl löper, til Midsommaren, med drif.

drifwande öga, af sjogammal quist och knopp; men med sosenwande öga, af detta års utworna quist, från mitt i Julio til Augusti slut. Och detta senare holles för säkrast, men det förra at först ge frukt. Det förra kallas drifwande öga, efter det slår ut i wårt samma Sommar; men det senare sosenwande, efter det sitter hela höst- och wintern öfwer, och slår först ut följande wären. Stundom slår ock detta ut om hösten, men blir då förspädt at tola wintern.

Bland ympnings sätten holles Skarf-ympande för bäst, men anställles ock på spådare stammar eller telningar ifrån en pennas tjocklek och något deröfwer. Dernäst är Skarf-ympa eller triangulera, som brukas på stammar, ifrån en fingers tjocklek ända til affägade stubbar, så tjocka som stockar. Sedan är Kluf-ympning, som holles för sämst, men måst brukbar, på stammar och grenar, tjocka som läppar eller yreskast, men deröfwer misstäckas ofta. Dessa sätten äro tillräckliga, at man knapt behöfwer flera.

Och. Ympning sker endast om wären wid slutet i April; eller just då, som knopparna i träden begynna at swälla. Men Oculering är förnämst af alt, och bör försökas före all ympning.

I halwa Julio begynner man, och får quistar, af det årets nya och starkaste stott, från topparne af et fruktbarande godt träd. Man begynner

gnöner då nederst på qvisten, at utstära oculager eller ögon; ty de öfversta äro alltid förspåda.

Oculera sen således: Skär på tvärs, måst runt omkring qvisten, igenom barken, under et löf, stäran *a - b* (Figur. 1.); stär sedan igenom barken på bägge sidor om ögat, två sturar *ac* och *bc* i form af en triangel; stär den andra barken ifrån qvisten, utom kring oculagen, och lossa oculagen på sidorna, ifrån qvisten med en tunn wigge af ben eller horn, eller ock hårdt tråd, som kallas oculer nål, satta så med två finger öfver denna bark-bit, och wrid qvisten med tryckning mot fingrarna, at den går lös från qvisten med sit påsittande löf, och öga under löfwet, som nu heter oculage eller knopp-öga. Man ser då efter på indre sidan, at icke något hol är i oculagen, under löfwets rot; ty då kostas han bort, och en annan utstäres i stället, på samma sätt.

Sedan stär man öfning på den unga stammens bark, der oculagen skal insättas, således: Söl et jämt och glatt ställe på barken, och stär en stura på tvärs igenom barken *d - e* (Figur. 2.); mitt öfver denna stura drag med knifs-udden igenom barken, sturan *Ig* wid lag en tvär tum lång, som råkar tvärsturan på mitteln, at bägge utgåra et upnedvändt T (O|O). Wegge bark-snipparne oo lossas med oculer-nålen, uplystas och tilbaka böjas, så pass, at man wäl kan insätta oculagen (Figur. 3.) under dem; då man håller ho-

nom

nom i löfwet, och stuter honom warliga med spitsen upföre under bägge snipparne oo, til des han faller jämt in, och med sin nedersta tvärstura *a - b*, går tät ihop och wäl passas tillsammans med tvärsturan på trädet *d - e*. Snipparna oo ligga nu öfver oculagen på bägge sidor, så at löf-stjelen sitter ut, mit emellan dem. Tag då et fint bast, och med mitteln wira omkring stammen ifrån oswan och nedföre, så at ändarne myttas öfver oculagen tät intil löfwet, öfver och under ögat, så lagom hårdt, som barken sitter til trädet, och slå knut, samt klipp of löfwet på mitteln, och topparna på trädet, at ögat må så des mera frösten. En 3 weckor derefter löser man up bastet igen, då det lätt synes om oculagen slaget an och widgrott; ty då är han frist och grön, men annars torr eller ruten. Är han frist, så wiras bastet omkring igen, som förr, men lösare, at holla läpparna tillhopa för wåta, och at lugna för winterfölden. Denna oculering i Julio och Augusto, med sömmande öga, wärer ut nästa wåren då bastet aldeles borttages, och stammen utstäres tät ofwan för oculagen, samt säret belägges med ympewar.

Obs! Man sätter gjerna 2 eller 3 oculager på hwar stam, i fall några skulle dö; men om en enda lefwet, så är det tilräckligt. Lefwa alla och lå ut, så låter man den frödigaste behålla trädet och bli til krona, men stär bort de öfriga tät wid stammen. Skulle och ingen lefwa så begynner man i nästa Maj och Junio oculera med drifswan-

§ 2

de

de öga, af förra årets qvist och knopp, hwilket sker aldeles på lika sätt, som föregående, men stammen ståres af tät osvan oculagen, och plästras med ympwar, så snart ögat stutit i wårt. Skulle och dessa icke slå an, så continueras oculeringen i Augusto på samma stam, med sötswande öga å nya, så länge stammen icke är öfwer en fingers tjocklek; ty sedan måste han ympas. Oculera och ympa måste ske i torr wäder. Ny eller nedan gör intet til saken, ej heller på hwad sida mot norr eller söder: man söker endast slät bark. För mig ha oculager stundom dödt alla mot söder, och lefwat mot norr.

Oculer-qwistar ståras af, då de strax stola nyttjas. Men stola de föras lång wäg, så kunna de conserveras et par dagar friska, om man sticker ändarne i et Äpple, eller Roswa, och wirrar dem inne i et wårt klåde; eller och sätter ändarna i watten, uti en upstående smal och lång slässa; men de få ej ligga neder i watten.

At lättast få ögat löst ifrån qwisten, har jag brukat en stark penna, sturen som en tand-petare, men bred och hwast-åggad för ändan (Figur. 4.) Sedan barken är lossad med nålen, kring oculagen, så föres pennan nedföre emellan ögat och qwisten, då han bäst går lös med korn och öga.

Somlige oculera med tvärsturan osvan ögat; b-i (F. 1.) men då måste och inskränningen på stammen göras såsom et rätstående T. (Fig. 2. k)

Båg

Bägge sätten lyckas, och stundom mislyckas, och hwar berömmet sit för bäst: dock synas de ha måsta skälet, som sätta tvärsturan under ögat; efter sätten stiger upföre, och gror i hop med oculagens tvärstura, som näkas i en linea.

Men det påstås, at det förnämligast kommer an på denna tvärsturan, at tildela oculagen fast och lit at gro fast. Jag har derföre inträttat en oculer-knif (Fig. 5.) med 2 blad, stående parallelt, eller jembredt iwan hwarandra, och så pass widt åskilde, at man kan föra et finger emellan dem. Med en inskränning tvärt öfwer qwisten blir då två tvärsturer, en öfwer och en under ögat, (Fig. 1.)

($\begin{matrix} l-m \\ n-p \end{matrix}$) och likaså på stammen (Fig. 2.) ($\begin{matrix} l-m \\ n-p \end{matrix}$) så accurat ihoppasande, såsom jag wille insätta samma barkbit igen, som der wore uttogen; och då ståres en stura (r) rätt ned igenom stammens bark, mitt emellan dem bägge i denna form ($\begin{matrix} r \\ \text{O} \\ n-p \end{matrix}$) såsom et liggande H. och oculagen blir lika bred i bägge ändar (Fig. 6). Läpparna oo lossas med nålen, och böjas tillbaka så pass som behöfs at wäl inpassa oculagen, så at de blifwa liggande öfwer honom lika på bägge sidor. Och på detta sättet får oculagen gå ihop med barken i två tvärsturer, at gro til, både under och öfwer ögat. Detta går och mycket lättare än bägge de

andra sätten. Jäke beskriver händer ofta, at oculagen dör ändå, i våta och kall Sommar.

Oculera är icke så mycken konst, som et små-nått arbete, hvilket ofta slår an för en lustare och misslyckas för en Mästare i konsten; men är litet såkrare och bättre än ympning, och har den förmånen, at icke stammen afsägas; utan är lika god til ny oculering och ympning igen, om den förra har misslyckats. Det wore önskeligt, om vår Svenska Ungdom finge almindt mera under-rättelse och smak för denna nåtta och nyttiga konsten: Jag tror det snart skulle göra så stor nytta, som alla våra Dans-Scholar i hela Riket!

Man oculerar och ympar Äpplen på Appel- och Påron-träd, och tvärt om. Men i brist af Frukt-träd, oculeras Påron på Drel, Hagtorn och Rönn, som går både fort och väl. 1782 oculerade jag flera slag Påron i Drlar; 1783 wårte de uti starka stott til 6 quarters längd, och 1784 buro de stora och stöna Påron. Jag ympade och samma år 1782, Påron i Drlar, som eswen lyckades, men gottwo ej frukt så snart. Deremot har det aldrig lyckats för mig, antingen oculera eller ympa Appel i Drel. Af flera tjog har hwarenda dödt. Somliga ha sloget an och wuret ut andra året; men dödt på det tredje allesammans. Påron-oculager ha och wäl sloget an för mig, i Rönn och Hagtorn. Plommon oculeras på Plommon- och Kirsbär på Kirsbärs-träd. Men jag har och ocu-

oculerat Persikor och Kirsbär på Plommon-träd, som mycket wäl slogo an. Sten-Fruktar böra oculeras, och ej ympas. På Hagtorn oculeras och Sticket-bär och Dwittern, m. m. Äpple och Påron berättas och kunna ympas i lönn-träd, (*Hoffbergs Ört-Rike*, p. 235.) men nelas af andra. *P. Bergii* *Fal*, p. 78.) För mig har det misslyckats både ympa och oculera i lönn, Af och lind. Dock har jag ej haft tillfälle göra nog tillräckliga försök dermed; ty ofta misslyckas det eswen på sit eget slag. Somliga år synes det aldeles wilja misslyckas i wissa, men lyckas på andra slag. 1784 misslyckades nästan allmänt Persico- och Plommon-oculager; men 1785 slogo de almindt an, på samma Plommon-träd. 1785 misslyckades almindt Äpple- och Påron-oculager, just på unga Äpplar, och deremot slogo Påron almindt an i Drlar och Hagtorn. Orsakerna wet jag intet; men wi känna ej Naturen.

Man oculerar och ympar gjerna lågt ner på stammen, hälst 1 quarter från jorden; emedan oculagen merendels på så är öfwerwäret stammen i tjocklek och tyngd; och för samma orsak oculeras tät wid moderstammen, i grenar på gamla träd.

Starkympa sker så: Skär af stammen på sned uppföre, i en jämn och platt tvärskåra, (*Fig. 7. ab*) en til två tum lång, och skär en lika tjock ymppe-qwist på nedra ändan lika sådan; (*Fig. 8.*

ed) at snitten *ab* och *cd* på båge äro lika långa, och bark faller jemt in med barken på båges ändar och sidor: posta dem tilhopa, och wira dem fast tillsammans med et starkt bast eller ull-tråd, så långt ihopsogningen synes, och belägg hela förbindningen med ympe-wax. Fram på Sommarren, sedan ympen slogit i lös, lösas bandet, och wiras löst om igen, men alla utskott på stammen afskåras. Skulle ympen dö, så oculeras på samma stam i Augusto; så länge han ej är tjockare än en tumme; men derefter skår-ympas han, om wåren.

Skår ympa eller triangulera sker således: sedan stammen är afsågad och slåruren, Fig. 9. Skår ut i brådden på stubben en skåra, halsannan eller två tum långt ned, i form af en triangel *abc*. Skår sedan en stark ympe-qwist, af 3 eller 4 års gammalt skott, med 5 eller 6 ögon, på två kanter, och med ren bark på den tredje, så at han passat jemt in med skåran i längden, och saswa emot saswan på sidorna, samt något infallande fals öfwer stubben, (Fig. 10). Sedan han är wäl tilluren och postad, så tryck ympen fast in i skåran, med barksidan utwäre, som motsvarar och skal gro ihop med stubbens bark. Knyt hårde omkring stubben med et starkt snöre eller segel-garn, som går mit öfwer ympens rygg, och holder honom fast inne i skåran; hwilken strax belägges med ympe-wax, mot luft och wåra.

Obl.

Obl. Man sätter gjerne 2 ympar mit emot hwarandra i stubben, eller flera, om han är någorlunda tjock, i fall några skulle mistlyckas; men de som slå an, gifwa före frucht, än med andra ympe-sätt. Ympen bör sitta så hårde och trängt i skåran, som är möjlig. Dessa ympar tagas ända til fingrars tjockhet, alt efter stubbens tjockhet.

Om Oculager eller Ympar skjuta alt för långa skott, så måste de afskåras til hälften; annars bytas de och förderfwas af storm.

Klyf-ympa är måst bekant, och sker således: Stammen eller grenen sägas tvärt af, och skåres slät, klyfswes med knif och klubba mitt i tu, wid lag 3 tvärfinger djupt; knifwen uttoges igen, och en liten wigge slås mitt i stubben, för at släcka honom så pass som behöfs, at kunna insätta ympen.

Ympe-qwisten skåres af et, til tre års gammalt skot, med 2 . 3 ögon, danas på nedersta ändan såsom en wigge med en liten fals eller laste på båge sidor, och barken hel på begge kanter, dock bredare bark på yttre kanten, än den indre, som kommer at sitta inne i stammen. Ympen inpåses i klåswan, så at yttre kanten på wiggens bark och saswa, svarar noga emot klystens saswa, då wiggen warfamt updrages, och klåswan klämmer ympen fast, som altsammans plåstras med ympe-wax.

§ 6

Obl.

Obs! Biggen bör så skaras, at han får et litet öga på yttre kanten, som går ned i kläfwan: ty blir han af wåda eller storm afbruten, så sitter wiggen fast i klyften och får nytt skott ur ögat. Man bör och sätta 2 ympar in emot hwarandra, i fall en dör. Yefwa bägge, så skäres den swagaste bort på andra året, och säret belägges med ympewar.

Säkrast är at ympa strax efter ympewi-
sten är togen af trådet: han sitter nog der en tid och wisnar ändå innan han groer fast. Men äro quistarna tjurna före ympetiden, eller stola sån-
das lång wåg, så kunna de conserveras friska, uti suktig mull, en eller två weckor förut. Äro de ofsturna några dagar före ympningen, så stic-
ker man dem til hålsten ned i mylla på Flug-
gerift ställe. Ympar behöfwas ej wara längre än en finger, med två eller tre ögon. Jag har ym-
pat med et enda öga, tät wid klyften, och quis-
sten öfwan före tät ofsturen, som mig syntes stå bäst an. Många ögon ge äfwen så många gre-
nar. Ympens wigge göres wid lag en twår tum
lång, mer eller mindre.

I brist af ympewar, ältas wåt seg lera i
hop med särst Ko-gödsel til hålsten, och något län-
ga Hasre-agnar, som hindrar sprickning, hårdt som
en deg. Ödr somma nytta som ympewar, och
brukas efwen såsom plåster på Tråspador och sär.

Bästa

Bästa Tråd-Salswa är: wåt seg Blå-lera
ältas i hop med särst Ko-gödsel, litet kåra och slött
swafwel, tills massan blifwer tjock som en tunn
gröt, som med en tråd-spade strykes på affägade
grenar, eller brukas som ympewar.

Ympewar göres eljest således. Lag et Stål-
pund Beck, et Stålpund Colophonium, 16 lod
Wax och två qwarter lin-olja, som ihopsmåltas
och wål röres tillsammans. Har man detta stå-
ende i en terpotta, som litet wärms wid bruket,
så faller det lättare och spilles mindre.

Not. Om grenar och quistlar wåra förtät tilsam-
mans på et tråd, eller i kors öfwer, och skawa
hwarandra; så måste de öfwerstödigas bortskä-
ras, tät wid stammen, och säret plåstras. Lik-
så bortskäras alla torra grenar och watten-quistlar,
ärligen på stammen och i kronan, samt de som
wåra nedför, at marken.

Ibland Frucht-slagen äro Winter-fructer al-
tid de förnämste och nyttigaste, som holla sig längst
friska öfwer wintern. Bland Sten-fructer äro
Cathrin-Plommon de bästa, som torkas til Swi-
stön. De stora gula Ägg-Plommon äro och en
härlig frucht, men mogna ej gerna utan de stå i
solbadd mot wäggar och murar. Likaså är det med
de stora blå Ägg-Plommon, och fram för alt, sär
icke roten har stugga af håck eller buskar; utan
öpen Sol och upgrafwen gräs wakk.

Stichel

Stickelbärs Buskar fortplantas lätt med frö, således, at Bären väl mogna afplockas, och ställas en 14 dagar at rutna i fasten, hela Bär-massan blandas och söndergnuggas ned torr sand, då altsammans utströds och nedmullas på en säng om hösten. Nästa våren komma de lätt upp; och böra följande året utplanteras. De gifwa sen frukt eller Bär, somliga 3 och andra 4 år gamla. Men Bären förändra sig på flera sätt, och oita til mindre slag. Det går mycket fortare at upgraswa gamla Buskar, dela dem i roten til flera, och plantera ut dem. De som planteras om våren gifwa inga bär det året; men planteras de om hösten, så snart bären äro astagna, så bära de frukt följande året. Skär man quistar af, tidigt om våren, sättet och wottnar dem väl, så de äfwen rötter. Uwaldt stöna slag förökas hållt med afläggning således: De smolare quistar nedböjas til jorden, der man sticker et hol genom quisten och litet släcker med en knif, sättet en pinne, med en hake, i släcken, som holder quisten fast wid jorden, och öfverhöljer säret med en stoffa jord, (lika som Någliflor afläggas) om våren, så slå de säkert rötter före hösten, och böra följande våren utplanteras, och på detta sättet bli Bären större alt mer och mer.

Obs. 1. Stickelbär planteras i Trågårdar utede gårdsgården, och i hopen mellan Frukt-Träden 2 alnar från hwarandra. De gifwa mycket frukt, då de updragas til stammar, som ej äro flera än en på hwar rot. Lika god mull- eller sandblandad

dad jord; och gödas sent om hösten med brunen Ro- eller Får-gödsel, som lägges runde omkring wid roten, hwilken af regn- och snö-watten neddrages i jorden. I stark Solbadd gifwa de, de stönaste bär.

Obs. 2. Stickelbärs Buskar förökas aldra bäst med smittlingar, där är, quistar, som afföras, tu år gamla, som synes på barken, så länge han är annu hwit. Dessa smittlingar, wid lag 3 quarter långa, böjas eller krökas på nedersta ändan; som sättet i jorden, så at han kommer til at ligga Horizontelt, och öfra stammen stå rätt upp. Jorden bör wara väl gräfwen, lös och god, som tät tiltrampas intil de sette quistarna. Denna sättning sker aldra bäst i början af October om hösten; och kan ewen ske om våren, men är då mera tunkug med wottnande och balmsläggande på jorden emellan quistarna, at icke solheten må döda och uttorika dem, innan de hinna at slå rötter, som sker på et års tid. Igenom detta planterings sättet winnes i sommerbet 2 förmoner, neml. at Bären altid blifwa större, och at buskarna icke slå upp så många rotstoc och telningar ur jorden, såsom när stora buskar upgraswas, och utplanteras med fördelade rötter. Och på lika sätt winnes samma förmon med Wimbärs Buskars planterande.

Så snart bären äro afplockade böra de något klippas eller beståras, annars bli de alt för risiga, och frukten försämrad. De äro aldeles intet tunkuga; utan låta plantera sig när man wil, Sommarens öfwer. Omplanteras de hwart sjerde år, om våren, så bli bären alt större och bättre. Jag har haft et slag med ludna bär, nästan stora som små Plommon, som mogna förr, och äro större

tare än andra; men de som sädde af frö derut af, singo mindre bår, och somliga blefwo släta, eller ludd-seia.

Wimbårs Buskar fortplantas på lika sätt, som Strickelbår, och ännu lättare; ty man behöfwer endast att låta qwistlar om wåren, och sticka wäl ned i jord, som holles fuktig, så slå de sällan felt. Men är man mycket men om något särdeles godt slag; så böjer man om wåren qwistlar ned til jorden, låger en tjocka mull på mitteln, med en pålagd sten, så slå de altid rötter före wintern, sårdige at upptaga och plantera nästa wåren; och på detta sättet förbättras Wåren allt mer och mer. De utplanteras och stötas liksom Strickelbårs Buskar til små stammar. Annars planteras de och tät til häckar, som klippos; men gifwa då mindre Bår

At snarast så lugn kring en Trågård, tror jag intet bättre medel wara, än så Björk; som blir både stark och hög häck. Björk-frö mogna i Augusto med säden, då man posar på, när fröknopparna blefna, och frön löfna. Rifet stäres då warfamt af med knopparna, och lägges på loft eller loga en 8 dagar. När man sedan röret i qwistarna falla frön på golfwet. Men om de falla från Trådet, så är alt för svårt at samla dem, som äro lätta och små som fjäll, fara med winden och kunna ej fås igen bland gräs och mos. Man blandar då genast tre delar torr mull-jord med en del

del asla, röret frön dermed tillsammans, och får dem om hösten i en sära, wid gårdsgården, der häcken skal stå, samt lätt nedhållas. De gro följande wåren i Majo, men tola slätt intet ogräs eller flugga första året; utan dö då aldeles ut första sommaren. Komma derföre bår upp på Swedje-land, der eiden förtärt alt annat gräs och rötter. Men Björken, sädd af frö, trifs i all jordmon, från får och mosar, til torra flygfanden; hwaremot hon är nog finkug at flytta eller omplantera. Denna Häck bör sedan klippos på nitte stiderna, då den blir både tät, stark, och så hög som en mur, om man behögar och det tillåter.

Bant-Pil, Korg-Pil, Poppel-Pil, och Röd-Pil (*Salix purpurea*) gifwa också snart lugn; och alla låta de plantera sig med assturna kappor, som sättas i jorden om wåren; men då bör hon förut om hösten wara wäl graswen och arbetad; ty det tyckas aldrig så wäl, at sticka dem i ograsmen jord eller gräsbacke, ej heller wåra de då så fort. Efter Holländska sättet planteras jämnwäl Ähl til lugn och häckar: Wackeswålen slås af wäl djupt, såsom til tak-torf der häcken skal stå wid gårdsgården, en eller 2 alnar bredt; och lens frö, som icke mognar sedan efter löf-sällningen, pläckas med qwistarna och knoppar wid första frosten af trädet, och strös ut längs efter de offlädde särorna. Frosten öppnar sedan knopparna, frön falla ut, så sig sjelf och komma up nästa wår. Björken säas på lika sätt; men för sig sjelf allena.

Figurerna äro i det närmaste efter naturlig Skapnad och storlek; men oculer-qrifsten 1 är något förtjockt, för at tydeligen wisa Skärningarna kring oculagera, som skola uttagas.

Fig. 2. en ung Stam, deruti de uttagna oculagera 3, 11 och 6 skola insättas, hwarje efter sin motsäende Skärnings-sätt, på oculer-qrifsten och stammen.

Fig. 4, en tillfuren penne, hwarmed de kringflurna oculagera lättast skiljas ifrån sin qrifst på Fig. 1.

Fig. 5. en oculer-knif med 2 blader, at utskära oculagen 6, som har 2 tvärskuror, en under och en öfwer knoppen.

Fig. 7. en ung Stam, fluren til skär-ympning.

Fig. 8 en ymppe-qrifst, fluren til skär-ympning på Fig. 7.

Fig. 9. en afflagad Stam, fluren til skär-ympning.

Fig. 10. en ymppe-qrifst, fluren och påskad til skär-ran abc, på stammen Fig. 9.

Svenska Trädgårdens

Tredje Del.

Svenska
Blomstergården.

af

ENGELBERT FÖRLIN.

för detta Histor. Natur. Docens och Adj.
nu Rector Scholæ i Götheborg.

Andra förbättrade Uplagan.

MDD 1796. Trykt hos Prof. Johan Lundblad.

Swenska Blomstergården: Innehållande alle-
nast sådana Blomster, som tola vårt klimat och win-
ter, dem hwar och en Landtman kan holla utan kost-
nad med Drifhus eller Trågårdsmästare, men likwål
förstå at pryda sit ställe och sågna ögat ifrån wåren til
wintern. Sådana äro antingen Löf-wårter, så-
som Tulipaner, Rot-wårter, såsom Näglifor, els-
ter Buskar, såsom Törn-rosor.

Blomster-Löfarna äro följande i ordning:
Galanthus nivalis, Snödroppar, är den första, blom-
mar metendels opp genom snön i Mars eller April,
efter wåhrens förr eller sednare ankomst. *Hellebo-
rus hiemalis*, gul. *Leucojum vernalis*, Makna
pigor. *Crocus vernalis*, Wår-Saffran, gul och
hvit. Dese äro de första blommor, som Bien med stor
snålhet besöka i första wåhren, ströxt de komma ut.
Bulbocodium vernalis, röd. *Hyacinthus orienta-
lis* Hyasint. *Narcissus pseudonarcis*. Påsklilja.
Hyacinthus Botryoides, Druf-hyasint. *Fritilaria
Meleagris* Dampelsblomma. *Scilla Italica*, blå.
Erythronium dens canis. *Fritilaria imperialis*,
Keiser-krona. *Tulipa Sylvestris*, gul wålluktan-
de Tulipan. *Narcissus poeticus*, enkel Pinges-lil-

ja, slutar blomma, då den dubla begynner, Tulipa Gesneri, Tulipan, börjar blomma då Tulipa Sylvestr. slutar. Leucojum aestivum, Örhängsblommor. Hemerocallis flava, gul lilja. Gladiolus communis, röda Hängkläckor. Lilium Martagon, Krum lilja. Lilium bulbifer, Brandgul lilja. Lilium Candidum, Hvit lilja. Lilium Calcedonicum, Sinober lilja. Ornithogalum umbellatum, Morgonstjerner. Colchicum autumnale, Tidlösa, visar Sommarens slut, höstens ingång och jårnmåtternas närvaro. Cyclamen Europæum. Crocus autumnalis, höst-Saffran, är den sista af alla, blommar med winterns ingång, frys ofta bort i snö och is.

Alla dessa planteras på enahanda sätt om hösten i September, på lister eller Blomstergångar, hålft hwarst slag för sig tilhopa. Jordmonen bör vara lös, högland och för öpen sol, men ej fet. Listerna gräfwas i spad-tag djupa, breda efter behog, 1 eller 1 ½ aln; på botten lägges ruten garfware bark, eller wål brunnen gödsel, hwaröfwer den upkastade jorden, eller ock dit förð wål blandad sandmylla lägges, wid påh 2 tum tjockt. Deruti sättas lökarna wid 1 tum widb från hwarandra, och öfvertäckas med den upkastade mulden, at hon ligger wid påh en tum tjockt öfwer dem och tillappas. Jag utelemnar här med flit alla linskuga Blomster-lökar, som forðra Trågårdsmästare på stat; såsom Anemoner, Ranunclet, Tazetter, Jonquiller &c. hwilka behöfwas särstild

stött.

stöttel; men för sådana Trågårdar skrifwer jag nu ingolunda; som wore för widlyftigt och utom mitt ändamål. Rieningar i Blomster-qvarter är et Trågårdsmästares gyckleri, som aldrig synes, men blir et näste för altogräs, derest ej mycket arbete med rånning och dagsmärken påkostas. En linea med lawendel utomkring eller wid yttersta kanten af hela Blomsterqvarteret är både wacker och tillräckelig. Durbom forðrar mera stöttel, och hwar han bör ut i linien, står han otäck som röda råswar.

Rotwårter til Blomsterqvarter, äro dels perenna, som stå i många år och Blomstra af samma rot, såsom Näglifor, dels Annwella, som säas alla år af frö, och roten bör hwar winter, såsom Ringblomman.

Perenna, som säas af frö, och sedan utplanteras på sina ställen äro följande: Hesperis tristis, Nattfioler, luktar härligt om qwällar och nätter. Hesperis Matronalis, Dagfioler, öfkar lerjord, men dubbel ger hon intet frö; utan föröfes med afdelade rötter, eller ock öfslåras stjelkarna mitt i lederna och planteras i kugga under tråd, som wattnas til des de slå rötter, är både wacker och wål luftande, och kallas af Trågårdsmästare Viola matronal. Lychnis Calcedonica, Högsåredsblomster; har högröd prägtig färg. Aquilegia vulgaris, Aktelejer, dubbel ger ätween frö, enkla meriterar ej at sä. Bien förstå behändigt sticka hol och suga ut des smala honungs-hus, efter de ej komma in uti dem. Chejranthus chejri

U 4

gula

gula lack-siöler. *Digitalis purpurea*, Fingertbor,
Dianthus coronarius Negliskor, *Dianth. plumarius*,
 Fjädernägliskor. *Dianth. chinens.* Kinesiska nägliskor,
 dubbla och enkla, ha prägtig färg, ingen lukt. *Dianth. barbatus*, Vörstinägliskor. *Dianth. Carthusianorum*, Kartauser, dubbla och enkla, ganska vackra. Dessa Nägliskeslag böra hafwa en liten köpp eller pinne at bindas upp wid med bast eller ullstråd; ty de förmå ej holla sina blommor opp. *Matricaria Parthenium* Dubbel Matram, är wacker, blommar länge, ger alt för mycket frö, har stark lukt, den Bi ej tola. Efterföljande planteras lättast med ofdelade rötter, och en del ger inga frön. *Iris*, ärskilliga species, Svärdsliljor, *germanica*, variegata, *graminea* &c. *Achillea Ptarmica*, hwita Tusenskönor, dubbel, bde sättas i styf jord och upbindas, annars kryper hon widt omkring med rötterna, som sägas döda tandwårk, satte i tanden. *Tanacetum Balsamita* Svensk Salvia eller Balsam-blod, wil ha godt utrymme, annars förqwäswer hon närstående. *Absinthium Abrotanum*, Abrodd. *Abf. ponticum*, den somlige kalla Syppresj, luktar wäl, men kryper med rötterna som et ogräs. *Delphinium elatum*, *Aconitum nappellus*, Stormhatt, Monkelusiwor, ganska giftig wårt, men mycket allmän i Trågårdar. *Ranunculus aconitifolius*, dubbel, hwit och wacker. *Ranuncul. repens*, dubbel, gul, kryper widt ofwan jord och skal hollas inom gränser med kniswen. *Anthemis nobilis*, i Apotheken Romerska Kamiller, luktar härligt. Hon rådes öfwer wintern

wintern med löf, Moder. roten bör, men quistarne slå rötter runt omkring, som upplanteras derefter. *Bellis perennis*, Tusenskön. *Primula veris*, röd eller dubbel, Marie-nycklar. *Prim. Auricula*, Aurikler, föröfkes med sönderdelade rötter, och stumpar, som fjuta ofwan jord, då de upplanteras om våren. *Helleborus niger* Prustrot, blommar ofta om Jul och wintern i lenwäder. *Hieracium aurantiacum*, Gullblomma. *Paeonia officinalis*, Pioner, täl ej ofta flyttas om hon skal blomma. *Phlox divaricata*, tel wäl klimatet wid Götheborg, men ger aldrig frö; föröfkes med rötterna, blommar både Sommarn och ofta sent om hösten andra gången. *Chrysanthemum serotinum*, winterblomma; är den sista af alla rotwårter, och hollas före af några, at spå om tilkommande wintern, så at om hon begynnar sin blomning bittida i September, tros wintern komma tidigt, men senare, om hon sent börjar. Om hon hinner blomma ut före wintern, så tros den blifwa sträng; men hinner hon knapt öfna några blommor, så förmodas den lindrig.

Til dessa kunde ännu en oräknelig hop Rotwårter ansödras; men dese äro aldeles tilräckelige, och förflå för ändamålet: at aldrig Blomstergården är tomt och naket för blommor; ty då löf-wårterna sluta, wid midsommarn; så begynna *Aquilegia* och *Hesperis m. fl.* sin blomnings tid, hwilka åter öföfkes af andra, alt framgent.

Alla dessa planteras aldrig våmsigast på särskilda sängar ifrån lötväxterna, 1½ aln breda, som afdelas til hvarst slag för sig sjelf. De komma sedan upp i flera år af sig sjelfwa och fordra ej mera skötsel, än at ränsas från ogräs och asputsas höst eller vår.

Annuelle rotväxter måste alla år säas med frö; såsom *Helianthus annuus* Sol ros. *Calendula officinalis*, Ringelblom, dubbel. *Papaver somniferum*, dubbel Walmog, tol ej flyttas, och måste säas gles, om den skal bli wacker. *Lathyrus odoratus*, luftärter: några lära at denne bör heltre säas om hösten i Augusto, at han tol wintren til nästa år, och skal då gifwa mycket förr och mera Blommor, än sådd om våhren. *Tropaeolum majus*, Indianiskt krasse, som bindas opp wid långa fåppar. *Delphinium ajacis*, Riddarsporre med inskrifwet namn och Bokstäfverna AJA i blomman. *Nascuntur flores inscripti Nomina regum*. Virg. Är wackrast då flera stå tillsammans, som warieta enkla och dubbla med många färger, som ej lifna blod. *Nigella Damascena*, Jungfrun i det gröna. *Scabiosa atropurpurea*. *Aster chinensis*. *Lupinus luteus*, luftlupin. *Raflesia odorata*, luktat förträffeligen wäl. *Tagetes patula*, Sommettblomma. *Amaranthus caudatus*, Amorant. *Senecio elegans*: hwartil mång dubbelst flere kunde upräfnas, men wore onödiat för ändamålet, och öfwerflödig för en, som ej består sig egen Trågårdsmästare på staten.

Anmärkn. Ehuru wäl Någlifor och Stockrosor äro perenna; så måste de dock årligen säas med frö;

ty det händer ofta, at de dö ut af en swår winter, sedan de första gången blommat. Stockrosor *Alsea Rosea*, ger af alla den första prydnad i en Trågård, och prunkar til sena hösten med sina röda, gula och hwhita blommor. Hon säas om våhren af frö, och planteras sedan ut på sina tilemnade ställen, och går nästa år i blomma, då hon bör bindas wid långa nedfatta stänger; ty hon stiger til 4 å 5 alnars högd, och förmår ej motstå vinden. Men denna och *Helianthus Solros*, böra ej sättas inne uti Blomstergårter; ty de äro alt för grofwa i wårt, och fordra förmycket utrymme; utan planteras utan före imellan Rosenbustarna.

Viola odorata, ägta blå Fioler, hwaraf *Viola* sirapen tilredes i Apotheken, luktar hörligt, blommar tidigt om våhren, men trifs ej wäl i Blomstergårter; utan i flugga under träden. Hon föröfver sig sjelf med sina utkrypare, liksom *Smultron*, med dem hon ock lätt planteras och perennerar.

Men de oswan upräfnade *Annuelle* blomster planteras eller säas åswen bäst för sig sjelf allena, på sängar som afdelas til hvarst slag särskildt. En stor del så sig sedan sjelfwe på stället, utan widare besvär, än hjelpa dem från ogräs, och tukta dem inom sina egna gränser, såsom Ringelblom, Walmog, *Nigella* &c. samt rycka upp, då de komma förtåt. Af somliga måste man dock samla frö om hösten, förwara i kall rum öfwer wintern, och så på sit ställe om våhren, såsom *Tropaeolum m. fl.*

Buskar med vackra blommor fring Blomster-
 quarter äro så hos oss, nemligen Rosa centifolia,
 dubbel Lönn-ros. Rosa Eglanteria, Eglantyr. Sy-
 ringa vulgaris, Syren. Opulus Viburnum, Snö-
 bolls-träd. Daphne Mezereum, Peppar-buske,
 Källershals, Lonicera Caprifolium, och Lonic.
 Periclymenum, Mattled eller Witrängeli-träd.
 Philadelphus coronarius, Jasmin.

Rosenbuskar planteras om våren med oppgraf-
 na och fördelade rötter. Wil man göra sig bekvämt
 at blanda småsten med fet jord i gropen der busken
 planteras ofwanpå, så trifs han förträffeltigen, och har
 man garfware-bark at strö omkring honom ofwan på
 marken, är så mycket bättre. Han äskar högländt
 ställe och öpen sol. Sedan han blommat ut om som-
 marn, böra toppar och qu-rsittande fröhus afsöras;
 desto fler och vackrare rosor ger han i följande året. Men
 at planteras och klippas til häck tvenar han icke; utan
 sättas hwar för sig på wisja afstånd.

Rosa Eglanteria planteras aldeles på lika sätt.
 det gifvs både röda och gula Eglantyr-rosor, och hells-
 wa löwvet luktar förträffeligen wäl på dem. Den gu-
 la fins och med dubbla blommor, oändelig wacker och
 rar; jag har endast sett dem wid Leckö-slätt.

Syren planteras äfwen ganska lågt med förde-
 lade rötter, med hwilka den alt förmycket kryper och
 utwidgas, och är dersöre otjenlig at stå inom Blom-
 sters

ster-quarteret, så wäl som för sin stora wårt, såsom
 träd. Han wil ha fet jord, men wil man hafwa
 honom til enstammigt träd, så måste de uplöpande
 rot-telningar som oftast bortrensas. Han tjenar til
 häck, lærer klippa sig, skifvar med hwita, rödletta
 och i blått stötande blommor, hwaraf lilac färgen
 fått sit namn, som Tournesort kallar Busken.

Viburnum opulus, Håls-bår, uglerön, wäxer
 wildt i hela Sverige, men i Trädgårdar med dubbla
 blommor, får namn af Snöbolls träd; emedan blom-
 morna se ut som hängde Trädet fullt med snöbollar
 bland gröna löfwen. Planteras liksom föregående,
 med fördelade rötter och telningar, men ger aldrig frö
 eller bår. Äskar mustig jordmon, kryper med rötter-
 na, och bör ej stå inom Blomsterquarteret.

Daphne Mezereum, Källershals, Peppar-buske,
 wäxer och wildt hos oss, blommor i första wären, of-
 ta före snöns afgång, råck och wälluktande. Han fort-
 plantas med bårer, som så sig hetswa under busken,
 och sedan utplanteras. Bårer äro farlige, bränna
 i munnen som eld, och en sticka som förtårt 12 stycken,
 dödde deras. Fl. sv. 338.

Lonicera Periclymenum, Mattledsträd, wäxer
 wildt, har hwit-gula blommor och Lon. Caprifolium
 röda. Bägge lukta förträffeligen wäl om quällar och
 nätter. De tjena förnämligast til leswande lusthus
 med spjålar, och slingra sig upp som humle-reswor.
 Foglar

Foglar så båren, der de wåra upp på torra ställen bland stenar och bergs. klyfter. Bägge fortplantas lätt således: De nedersta smalare stjellkorna böjas ut åt marken om wåhren och grofwäs ned i jorden på flere ställen efter qwistens längd, och den delen som är i jorden öfvermyllas med en pålagd sten, der den på alla ställen får nya rötter til utplantering; och på detta sätt kan man af en rot snart få et helt lusthus.

Caprifolium planteras och enskilde til pyramider, då en stark Humlestång nedfattes i jorden til hwilken det bindes och omgifwer med tjöna blommor til sena hösten. Dessa triswas icke på wåta och sumpiga ställen, men mycket wäl ibland stenar och höglandt.

Philadelphus coronarius, Skersminbuske. Så kallad för sin starka luft i blommorna, tjenar til Häfkar i Trågårdar, och planteras ut med fördelade rötter och telningar; wil ha fuktig jordmon, och trifs bäst i Stugga.

Ingen af dessa Buskar passar wäl inne i et Blomstergwarter, men ganska wäl utomkring det samma, på skärskildta fångar. Om de dertföre planteras ut om Blomstergwarteret med en mellångång, efter stället belägenhet, eller hwar och ens egen smak, på några alnars afstånd från hwarandra, så blifwa melnynderna tillräckeliga at der utså Annuella wårternor, och plantera Alsea Rosea Stockrosor, samt Heli-

anthus Stockrosor; och då winnes lättast ändomålet med allsamman, at alltid några stå på wakt efter hwarandra, som pråla med Salomon i all hans hårlighet.

At nu föreskrifwa Kapnad eller modellen, hwardant et Blomstergwarter skal anlåggas, wore en så fång sot; ty sådant ankommer på stället belägenhet, utrymme, och ågårens god. tycke eller capricer. Men ju simplare det anlägges, ju otwungnare för ågat, och ju lättare stötes det. Så mycket är litwål nödigt, at gångarna, imellan Blomstergångarna eller Rabatterna, wid lag en aln breda, fyllas med djup sand, som hindrar ogräs at slåta sig, hwilket ofta kostar mera beswår at utrota, än anlägga hela blomstergwarteret.

Men i fall någon skulle fordra, at jag borde upgifwa förslag til en sådan modell, efter jag skrifer i ämnet; så wil jag framgifwa en simpel, som, i mit tycke passar sig til små Trågårdar; men hwar och en kan ändra, efter egen smak. Hela Blomstergwarteret anlågges då i fyrkant, efter platsens storlek, eller behog, med 1 alns bred sandgång mitt igenom. Den yttre fången i fyrkanten göres 1½ aln bred, och wid des yttre kant planteras en linea med Lavendel; innom denna linien fattas alla Blomstrelökarna, hwarst slag icke sig, efter hwarandra, men inga rotwårter. När då de måsta lökarna slutat; så står Lavendeln i hårligaste blomman wid medium

Julii. Mellan denna sängen och nästa säng, inom fyrkanten, blir åter i alns bred sandgång. Nästa sängen til denna sandgången göres åter i $\frac{1}{2}$ aln bred, på alla sidor, inom fyrkanten; och på denna säng planteras endast alla perenna Rotväxter, efter hwarandra, hwart slag för sig, som också continue- ra sin blomning tillika och efter hwarandra.

Inom denna Blomstersäng lemnas åter i aln bred sandgång; då den tredje och innersta sängen i fyrkanten, endast blir en liten fyrkant på bägge sidor om den sandgången, som går mitt igenom hela Blomsterkwarteret, och på dessa 2 små halwa sän- garna planteras endast näglikor för sig hells allena.

Om då föreskrifna Buskarna sättas i rätt linea utomkring löwendel-håcken på en smal säng på wisja afstånd, ifrån hwarandra, wid alla 4 sidor af Blom- sterkwarteret, så blifwa dessa mellantymder, emel- lan buskarna, gamla tillräckliga för at beså med alla de Annuella Blomsterfrön, och planterade Stock- rosor. Härwid observeras, at de första Buskar, så- som Syren, icke sättas på den sidan, som ligger åt fönsterna på huset, för usikten skul. Den som har förråd på tjäre-sulla bräder, at sätta ned på kant och innesluta blomstersängarna, eller på stog, med stockar, han får det vackraste Blomsterkwarter för usikten, och lättaste at sköta, samt waraktigaste.

Slute.

Slutligen wil jag nämna en Svensk växt, som står lika grön wintern öfwer med sina vackra löf, och som tjenar at betäcka och pryda nakna murar, berg och wäggar med, efter hwilka hon löper opp och fästet sig. Det är Hedera Helix, Murgrön, Heder, som fins wild på många stäl- len, och wid Malerwick i Halland är et helt ste- nigt berg fult deraf. Hon trifs bäst imellan ste- nar och berg; och hwar man wil hon skal wäxa up, lägges nedersta ändan på en liten sten- hall, och öfvertäckes med jord; och är lika mycket om man tar henne med rot eller afsturna qwistor; ty de slå alla lika fult rötter. Plante- ras hon således intil et träd, så löper hon upp es- ter och täcker hela stammen, naglar sig fast med rötter i barken, och som mera är underligt, lika så i sten-murar och trä-wäggar, hållt på norra sidan. Är täckst om wintern, då alla andra grö- na lösträd likom försvunnit.

h

Bi

111
Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς πόλεως
ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῆς πόλεως
ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῆς πόλεως
ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῆς πόλεως
ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῆς πόλεως
ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῆς πόλεως
ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῆς πόλεως
ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῆς πόλεως
ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῆς πόλεως
ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῆς πόλεως

λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι οὐδὲ Σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ
δόξῃ αὐτοῦ περιβάλετο ὡς ἐν τούτων.
Matth. 6: 29.

Bihang
til
Swenska Trågården.

Leff. Stridsbergs
Humlegårds
Plantering.

MDD 1796.
Trykt hos Prof. Joh. Lundblad.

Lect. Stridsbergs förträffeliga Humlegårds Anläggning, i K. W. Ac. handl. 1754. p. 32, har söga kommit til allmänhetens kundskap och händer; och införes detsför här. Man har anmärkt, at ganska god Humle växer aldeles wilde i stenras och Gårdsgårdar, hwilket gifwet anledning til detta Rön.

Graf upp flera diken på längden efter snöret, en och en half aln breda, och en god half aln djupa, då en och en half alns bred gång eller rymd emellan hwart dike eller Humlegrop lemnas ografwen; men all den odugeliga upgraina jorden ur groparna bortföres. Sedan fyllas dessa diken eller gropar til hälften med en blandning af god lera och svartmylla (tufvejord) som legat en winter öfwer och wådrats i öppen lust, samt der öfwanpå wäl brunnen gödsel, wid lag 2 tum tjockt, hwarpå jorden i groparna trampas något tillsammans. Här uppå läggas 2 rader med gråsten längst efter sängarna, af den storlek, som en Karl med ena handen lätt kan lyfta, men äro något aflånga, och et och et halft qvarter emellan stenarna på längden. Widden imellan stenarna eller stenraderna tvårt öfwer sängen eller diket, blit wid lag en half aln, och ifrån diket kanter eller bräddar til stenraderna et qvarter. Fig. A.

Imellan stenarna fylles en sammanblandning af god lera, svartmylla och brunnen gödsel, lika mycket

mycket af hvarje slaget, så at stenarna med denna tilpackade jorden sliga upp til diket-brädd och jordbrynnen, dock litet under. Sedan lägges ofwan på sleswa stenarna sistnämnda jordblandning til en tums tjocklek, samt häruppå och långs eiter stenarna läggas då Humlerötterna, en på hvar sten, som strax öfverhöljas med samma goda jordblandning til en tvåhands högd, och det ofwan för jordbrynet, eller kanten af sängen. Härvid agtas, at toppändarna af Humlerötterna stå litet upp och synas öfver mulen.

Häruppå belägges hela sängen ofwan på jorden med stenar af medelmåttig storlek, somliga flata, somliga runda tåt tillsammans, som lemna en myckenhet små hol emellan sig; hvarvid noga märkes at stenarna läggas så, at uddarna af Humlerötterna äro uppe i dagen dem imellan: då hela färdiga sängen ser ut som Figura C wisar. På bågge sidor och tåt in wid sängen nedsättas Humlestångerna i rätta linier på gångarna. — Rätta Humlegårds planterings tiden är om wåhren i April. Denna Humlegård gödes hwar 4:de eller 5:te år således, at öfversta stenarna borttagas, ogråset och rötterna ofputtas, hwarefter god brunnen gödsel utbredes på sängen, och de astagne stenar läggas åter ofwanpå sängen i sitt förra stid.

Denna Humlegård ger 4 gånger så mycket som Rishumlegård på lika stort land, och så god,
at

at til en tunna malt ej behöfs mera än en god mark Humle. —

Ritningen: F. F. F. äro gångarna imellan Humlestångerna, alle 1 och $\frac{1}{2}$ aln breda.

DE. DE. Humlestångarne också 1 och $\frac{1}{2}$ aln breda. Längden får göras efter stället beskaffenhet och godtycke.

Prickarna o o o utom stångerna, wisa rummen der Humlestångerna nedsättas, som kunna wara både flere eller färre, alt som Humlewårten det fordrar.

A. är en half-fyld Humlegrop, med understa stenarna.

C. en färdig Humlestång, med öfversta stenslägningen betäckt.

Anmärkn. När Humleknopporna antaga den gul-bruna färgen, äro de mogna, afplockas och straxt utbredas helt tunt på loft eller logar, at wål torlas, samt dageligen röras och wändas med en riswa tils han blir fullkomligen torkad; hwarefter han straxt inpackas i tåta kåril, ganska starkt ihop-pråsas och med tått lock betäckes, samt förwaras i friskt och omögligt rum. Här han ligga ihop och taga hetta til sig före torfningen, så stämnes han aldeles deras; och om han ej förwaras wål efter torfningen ihop-pråsad och tildäpt ifrån lusten, så födeloras hans kraft och styrka af utdunstning.

Erindringar och Höst- och Winter-såning:

At så mycket bittida och lådra Morätter, Palssternaker och Persilje-rötter til nästa sommar, så ut-sås frön om Hösten i Augusto. Morötterna tola så-lert wintern, då fröet sås i råta linier, och i win-terns början et spadtog jord upkastos öfver dem, eller och täckas med granis, Ene, halm ic. som sky-ler hela raden til vårens början. På samma sätt sät-tes färes med Persilje-rötter, derest de ej skulle tola or- tens Klimat och wintret.

Til Frö-afwel planteras, på uphögda sängar, i sena hösten eller November, Morötter, Persilje- rötter, Palssternaker, Kålrötter, m. i. för nästa år; de sättas i råta rader eller linier, hwart slag i de sta, 1½ fot åtskildt, och så djupt, at 2 tum jord står öfver dem. Skulle at ertärenheten finnas, at de ej wäl tola ortens wintret, så täckas hela raderna med årt-halm, granis, eller uppkupad jord.

At så mycket bittida årtskidor nästa sommar, så tillagas sängen om hösten förut, och årtterna sås eller sättas på wanligt wis, sent i November, December, eller mitt i wintern, då lenwäder infaller, at de kun- na fröttas ned i mulden. De tola godt wintern, och blifwa altid förr iärdiga, än de som sås om wärem.

På samma sätt och tid sås efwen Kålsfrö-slä- gen, Ros frö, Rottåls frö ic. som har den järmon med sig, at plantorna blifwa merendels för grofwa för loppmasken, då han framkommer. Men frön af Morötter, Persilje-rötter, Palssternaker ic. ut-sås jemwål

jemwål på lika tid, af den orsaken, at de altid blif- wa förr iärdiga til n:sta sommarn, än de, som sås följande wärem. Någre anse denna winter sådd så nödwändig, at de efwen mitt i wintern uså Hwit- kålsfrö ic. på sielfwa fröen, och frö någon torkad mull eller gödsel deröfwer.

Anmärkning.

Trögårds-frön som kunna, och dels böra sås om hösten, äro:

Dill	pag. 32	Winter-Kapuntsel	36
Senkoll	33	Lawendel	58
Angelika	60	Enoter-rot	12
Molla	31	Pimpenella	57
Rummin	13	Eyra	54
Roswe förwiel. Käpa	12	Parsians-Eyra	55
Skjed-ört	26	Spanst Rörwiel	53
Koriander	42	Mangolt, som och kal-	
Winter-Kraße	26	las Tyft Spinat	31

Rättelse.

Pag 53 står Sandix odorata, läs odorata.